

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds-
och växtproduktionsvetenskap

Sparsamhetens estetik

En studie av Catherine Dees 'aesthetics of thrift'
och Gästisparken i Vellinge

A study of Catherine Dee's 'aesthetics of thrift'
and Gästisparken in Vellinge

Lina Lo Gillefalk

Kandidatexamensarbete

Landskapsarkitekturprogrammet, 15 hp, Alnarp 2016

Sparsamhetens estetik: en studie av Catherine Dees 'aesthetics of thrift' och Gästisparken i Vellinge

A study of Catherine Dee's 'aesthetics of thrift' and Gästisparken in Vellinge

Lina Lo Gillefalk

Handledare Anders Westin, SLU,
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator Karl Lövré, SLU,
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Kandidatexamensarbete i Landskapsarkitektur

Kurskod: EX0649

Ämne: Landskapsarkitektur

Program: Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2016

Omslagsbild: Östra kyrkogården i Malmö

Samtliga illustrationer och fotografier av Lina Lo Gillefalk, om inget annat anges.

Foto på motstående sida: Le Miroir d'eau, Bordeaux. Ur *To Design Landscape: Art, Nature & Utility* (Dee 2011, s. 92), med tillstånd av författaren.

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: gestaltning, estetik, estetisk upplevelse, sparsamhet, form, material, hantverk, skissande, konst, gestaltningsprocess

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

SAMMANDRAG

Denna kandidatuppsats tar upp frågor av vikt för den gestaltande delen av landskapsarkitektens profession. I uppsatsens första del, teorin, tar avstamp i framförallt Catherine Dees filosofi om 'aesthetics of thrift', en sparsamhetens estetik, som den presenteras i boken *To Design Landscape: Art, Nature & Utility*. Boken är utgångspunkt i diskussioner om gestaltning och estetik, form och materialitet, och landskapsarkitektur som ett formbaserat hantverk. 'Aesthetics of thrift' ringas in genom begrepp som *utility*, *thrift* och *art* och sätts i relation till bland annat frågan om ekologisk hållbarhet. Några av Dees principer och strategier för 'aesthetics of thrift' redovisas kort, och det görs ett försök att i en modell sammanfatta konceptets viktigaste byggstenar.

I uppsatsens andra, tillämpande del förankras teorin i praktik, genom min egen påbörjade gestaltningsprocess i Gästisparken i Vellinge. I denna del utgör mina egna skisser i blyerts det huvudsakliga materialet, kompletterade med fotografier, dagboksanteckningar och korta sammanfattningar av mina tankar kring det som visas. Den tillämpande delen avslutas med sammanfattande ställningstaganden för gestaltningen, vilka visas i två planer.

I uppsatsens tredje del finns reflektioner över den egna gestaltningsprocessen. Gestaltning handlar mycket om val, och jag reflekterar över dessa i relation till uppsatsens teoretiska del. Här diskuteras därmed även hur 'aesthetics of thrift' på olika sätt kan vara till hjälp för landskapsarkitekten i dennes gestaltande praktik.

Nyckelord: *gestaltning, estetik, estetisk upplevelse, sparsamhet, form, material, hantverk, skissande, konst, gestaltningsprocess*

ABSTRACT

This bachelor thesis deals with questions regarding designing aspects of the landscape architect's profession: the aesthetic practice. Its theoretical basis is the design philosophy of 'aesthetics of thrift', as presented by Catherine Dee in the book *To Design Landscape: Art, Nature & Utility*. The thesis discusses aesthetics, form and materiality, and landscape architecture as a form-based craft. It tries to highlight the concept of 'aesthetics of thrift' in relation to landscape architecture by discussing 'art', 'utility' and 'thrift', including ecological sustainability. The thesis also talks about some of Dee's design strategies and principles for working towards an 'aesthetics of thrift', and tries to abstract the most important cornerstones of the philosophy in a model.

The second part of the thesis shows my own design process in Gästisparken in Vellinge, a town in the region of Skåne, Sweden. The process is shown mainly through sketches and diary notes, but also includes photographs and concluding thoughts about what is experienced in the park. The conclusions of the design choices are presented in two plans.

In the third part of the thesis I reflect upon my own design process, its challenges and choices, in relation to the theory, mainly the philosophy of 'aesthetics of thrift'. Following this is a discussion about how the concept of 'aesthetics of thrift' might be useful in the aesthetic practice of the landscape architect.

Key words: *design, aesthetics, aesthetic experience, thrift, form, material, craft, sketching, art, design process*

Innehåll

INLEDNING	9
Bakgrund	10
Frågeställningar	10
Mål och syfte	11
Material och metod	11
TEORI	13
Skiss och hantverk, estetik och gestaltning	14
Estetiken och sinnena	14
Gestaltning som hantverk	16
Skissandet som hantverk: intuition och rationalitet	17
Form: elementen, tiden och vokabulären	19
Materialet: form som element	20
Sculpting time: form och tidsdimensionen	20
Formvokabulär: natur och abstraktion	22
Form och etik: en sparsamhetens estetik	24
<i>Utility</i> - mer än ren funktion	24
<i>Thrift</i> - en länk mellan estetik och etik	26
Sparsamhetens estetik: principer och strategier	28

Innehåll

TILLÄMPNING	33
Gästisparken: en påbörjad gestaltningsprocess	34
Varför en omgestaltning?	36
Fysisk kontext	36
Funktioner	36
Historisk kontext	38
Mål för parken	40
Gränser & entréer	41
Söder	42
Sydväst	44
Norr och nordöst	48
Öster	50
Väster och nordväst	52
Rum, stråk & form	54
Sammanfattande ställningstaganden	60
 DISKUSSION OCH AVSLUTANDE REFLEKTIONER	 65
Landskapsarkitektur och 'aesthetics of thrift'	66
Gestaltningsprocessen i parken	68
Gestaltningsprocessen och teorin	70
 KÄLLOR	 73

INLEDNING

FÖRORD

Det här kandidatarbetet är sprunget ur en vilja att bättre förstå vad landskapsarkitektens profession kan vara, ur det gestaltande perspektivet. Att gestalta, ge form, är en viktig del av arbetet för många landskapsarkitekter, och en av anledningarna till att jag ursprungligen sökte mig till SLU Alnarp. Under utbildningens gång har intresset för form och material fortsatt att växa, liksom fascinationen för hur landskapsarkitekten i alla de val som utgör en gestaltning kan påverka människors användning och berika upplevelsen av landskap. Det har varit en lyx att kunna fördjupa sig i detta under närmare tio veckor.

Jag vill passa på att tacka

min handledare Anders Westin, för stort engagemang, många bra lästips och hjälp med att navigera i dessa intressanta men komplexa frågor.

min motläsare Ingrid Zetterlund för värdefull feedback.

Karin Gullberg, landskapsarkitekt på Vellinge kommun, för tips om Gästisparken, inspiration och mentorskap under de senaste somrarna.

Pär Gustavsson, Carola Wingren och Peter Dacke för samtal om estetik, form och andra svårfångade saker.

Ulrik och Nikolaj. För att, bland mycket annat, jag måste sätta punkt i hyfsad tid varje dag.

Lina Lo Gillefalk, Alnarp 2016-05-24

INLEDNING

Bakgrund

[...] the making of aesthetic form is the ethical responsibility of the designer.
(Dee 2011, s. 34)

Landskapsarkitekten kommer ofta till platser som redan är något. Att vid detta möte kunna förstå platsen, läsa dess historik, se potentialen i det befintliga, är grundläggande färdigheter för oss. Hur vi gör detta och sedan omsätter det i den gestaltande praktiken är däremot ingen lätt sak, i synnerhet inte för den som är ovan. På höstterminen det tredje året av min utbildning till landskapsarkitekt hittade jag av en slump Catherine Dees bok *To Design Landscape: Art, Nature & Utility* (2011). Den kom att bli min inspirationsläsning under resten av vintern. Det jag omedelbart uppskattade var teckningarna, i all sin enkelhet: i blyerts över foto, och generöst med vit yta runtomkring representerade de på olika sätt det Dee kallar 'aesthetics of thrift'.

Detta begrepp visade sig vara utmanande att sätta sig in i, och en stor del av uppsatsen kommer att ägnas åt att försöka tolka och tydliggöra dess innebörd. Kortfattat handlar det om en sparsamhetens estetik, ett varsamt förhållningssätt till såväl material som ingrepp i landskapens fysiska form. Dees filosofi kräver landskapsarkitekter med god materialkunskap och medvetenhet om vikten av att använda dessa material på ett ekologiskt hållbart sätt: principen om 'living lightly on the earth' (Dee 2011, s. 10). Hon argumenterar även för att form och estetik har viktiga roller att spela i landskapsarkitektur.

I boken låter Dee en rad principer, strategier och formelement exemplifiera kvaliteter i gestaltade landskap där hon menar att 'aesthetics of thrift' praktiserats. Bland principerna, elva till antalet, finner vi bland annat *Modesty and ingenuity in art* och *Economy of means*. Strategierna, sju stycken, är bland andra *Absence* och *Interplay*. Bland formelementen finns till exempel *Vegetation* och *Topography*.

Jag kommer att återvända till såväl formelement som strategier och principer.

Frågeställningar

- Hur kan Dees teorier om 'aesthetics of thrift' användas i landskapsarkitektens praktik?
- Kan dessa teorier bidra till kunskap om och förståelse för min egen gestaltungsprocess i Gästisparken, och på så sätt i högre grad medvetandegöra denna process?

Mål och syfte

Mål

- Att beskriva och diskutera Dees bok i relation till annan litteratur som behandlar landskapsarkitektur, eller andra praktiskt orienterade yrken, ur ett gestaltande perspektiv.
- Att söka en vidare förståelse för platsen Gästisparken i Vellinge, genom att undersöka parken med det egna skissandet som verktyg, och med Dees bok som plattform.
- Att med denna utvecklade förståelse som grund skapa ett underlag för ett vidare arbete med ett gestaltungsförslag för parken.

Syfte

- Att bidra till förståelsen för hur landskapsarkitekten bättre kan förstå de platser vi arbetar med.

Material och metod

Uppsatsen är sprungen ur en vilja att bättre förstå vad landskapsarkitektens profession kan vara, ur det gestaltande perspektivet. Gestaltning innebär att ge form, ett arbete som är i högsta grad visuellt. Därför utgör Catherine Dees texter uppsatsens huvudsakliga teoretiska plattform: boken *To Design Landscape: Art, Nature & Utility* (Dee 2011) och artikeln 'Form, Utility, and the Aesthetics of Thrift' (Dee 2010). Dee är ursprungligen bildkonstnär, som senare studerat och numera också undervisar i bland annat landskapsarkitektur. I sina texter förhåller hon sig till landskapsarkitekturen på ett visuellt sätt, med ett stort fokus på estetik, form och materialitet. Dessa tre aspekter, och relationen dem emellan, intresserar mig mycket, vilket bidragit till valet av Dees texter.

Även om 'aesthetics of thrift' har getts stor plats i uppsatsen så har flera andra texter varit betydelsefulla för att kunna närma mig frågeställningarna. Kathryn Moores *Overlooking the visual: demystifying the art of design* (2009) berikade bland annat diskussionen om estetik. Boken *Skapande handling: om idéernas födelse* (Birgenstam 2000), och masteruppsatsen *Skissen och skissandet: landskapsarkitektens arbetsverktyg* (Bergene 2009) gav såväl inspiration som större förståelse för vad skissandet som verktyg kan betyda för den gestaltande landskapsarkitekten. Richard Sennetts *The Craftsman* (2008) bidrog till diskussionen om synen på gestaltning och skissande som hantverk. Carola Wingrens avhandling *Landskapsarkitektens konstnärliga*

praktik (2009) gav en bättre förståelse för begreppen arkitektur, konst och design. Laurie Olins artikel 'Form, Meaning and Expression in Landscape Architecture' (1988) bidrog till förståelsen för form. *Träd i urbana landskap* (Sjöman & Slagstedt 2015) var en hjälp i tankegångarna kring *thrift*, sparsamhet i bemärkelsen hållbart, med avseende på växtkunskap.

Något som framkommit gång efter annan i de aktuella texterna är det viktiga pendlandet mellan teori och praktik; därför kommer även min egen påbörjade gestaltungsprocess i Gästisparken i Vellinge att användas som en del av metoden. Processen presenteras i form av skisser och dagboksanteckningar gjorda på plats i parken, samt illustrationer och texter gjorda i efterhand på sal. Tillvägagångssättet beskrivs närmare i kapitlet Tillämpning.

TEORI

TEORIDEL

Estetik och hantverk, skiss och gestaltning

Estetiken och sinnena

[...] the work of the landscape architect as one who makes proposals for the material form and processes of vegetation, water, structures, soils and topography, rather than through strategic social policy, and the legislative tools of the planner and urbanist at larger scales. (Dee 2011, s. 4)

Orden ovan är Catherine Dees, och beskriver vem landskapsarkitekten kan vara: någon som arbetar med de former och processer som ryms i vegetation, vatten, strukturer, jordar och topografi. Dee kallar dem *form-elements*, formelement (ibid s. 9), och de beskrivs närmare under rubriken Materialet: form som element.

Landskapsarkitekten Carola Wingren är professor på SLU Alnarp. I avhandlingen *Landskapsarkitektens konstnärliga praktik* (Wingren 2009) diskuteras begreppen arkitektur, konst och design (ibid s. 198). Det är viktigt att skilja på arkitektur och design, menar Wingren. Arkitektur innefattar både designhandlingar och konstnärliga handlingar. Designhandlingar kan upprepas, och de understryker ofta en etablerad mening om hur saker ska vara. Konstnärliga handlingar leder istället till en icke-upprepningsbar produkt, "som bär på en unik mening och ett unikt innehåll" (ibid s. 198). Men medan design och konst förvisso är olika, är de inte separerade från varandra. De kan placeras som ytterligheter på samma axel, en *estetikens axel*. Wingren menar att landskapsarkitekten i sin konstnärliga, eller designande, handling hela tiden rör sig längs denna axel, och att denna rörelse mellan konstnärlig handling och designhandling ingår i det ansvar landskapsarkitekten har för den arkitektoniska helheten.

Figur 1. Illustration baserad på Wingren. "Estetikens axel beskriver två ytterligheter; konst och design." (Wingren 2009, s. 198)

Wingren fördjupar sig inte vidare i begreppet estetik, men konstaterar ändå

att begränsa estetiken till en visuell skönhetsupplevelse är en alltför stor insnävning av begreppet. (ibid s. 197)

Detta anser även Dee, som utvecklar vidare:

I don't subscribe to the pleasure principle theory that holds beauty to be that which pleases. Aesthetic experience is simply the recognition of reality. (Dee 2011 s. 10)

Dee resonerar här kring den estetiska upplevelsen, eller erfarenheten. Hon skiljer på estetisk upplevelse (*experience*) och estetiskt omdöme (*judgement*): det förra handlar om det vi erfar med våra sinnen, före tanken, medan det senare är ett reflekterande, något vi utvecklar genom att samla erfarenhet (ibid s. 10). Dee påminner om ursprunget till ordet, det grekiska *aesthetis*: sinnesförnimmelse. Människan upplever världen genom syn, hörsel, känsel, smak och doft. När landskapsarkitekten påverkar den fysiska verklighetens former påverkar hen samtidigt upplevelsen av - mötet med, erkännandet av - denna verklighet (Dee 2010, s. 23). Ett av Dees exempel på detta finner vi i Bordeaux, Frankrike: Le Miroir d'eau, Vattenspegeln (Dee 2011, s. 90ff). I boken placeras denna plats under rubriken *Economy of means*, en av de strategier som Dee menar exemplifierar 'aesthetics of thrift'. Le Miroir d'eau är en stor och öppen torgyta i en stadsmiljö, alldeles intill en flod. Dess yta är enkel: granitplattor med diskreta smala öppningar på vissa ställen i fogarna. Med jämna mellanrum fylls torgytan av en grund vattenspegel, som sedan långsamt sjunker undan för att ersättas av dimma.

The place: just carefully cut stone and water coming and going, and, perhaps most importantly, ingenious computer technology running under the ground of a modest surface. (ibid, s. 96)

Figur 2. Vattenspegeln, Le Miroir d'eau, Bordeaux, Frankrike. Vatten som kommer och går i olika former, påverkar upplevelse och användning av platsen. Källa: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Miroir_d%27eau,_Bordeaux,_July_2014_\(06\).JPG](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Miroir_d%27eau,_Bordeaux,_July_2014_(06).JPG)

Detta enkla, vatten som kommer och går i olika former, har en stor inverkan på hur människor upplever och använder torgytan. Vattenspegeln lockar till användning, många åker skoter igenom vattnet, på sommaren tar de flesta av sig skorna när de korsar ytan, det är en populär plats att stanna upp och vistas på. När så dimman kommer ändras stämningen, folk blir tystare, rör sig närmare varandra. Man avskärmas av dimman, samtidigt som utsikten bortom torgytan framträder tydligare (ibid s. 93ff).

I gestaltningen av Le Miroir d'eau används formelementet vatten på ett sätt som får en stor inverkan på hur platsen erfars med sinnena: den estetiska upplevelsen av platsen.

Estetisk upplevelse diskuteras även av Kathryn Moore i boken *Overlooking the visual: Demystifying the art of design* (Moore 2009). Inom designutbildningar och i arbetslivet talas det tyst om estetiken, menar hon, det ses som en överflödigt lyx som är det första att få stryka på foten i ett skarpt läge (ibid s. 46). Detta verkar ha att göra med en missuppfattning om vad estetik är, eller kanske snarare vad det inte är. Estetik berör vår vardag, vilka beslut vi fattar (inom ramen för hur individens valfrihet ser ut, som till exempel även innefattar ekonomiska tillgångar och hälsotillstånd). Om jag kan välja, var vill jag då bo? I vilken miljö vill jag att mitt barn ska leva? Sådana här beslut är nästan alltid relaterade till vilken kvalitet en miljö upplevs ha: 'the aesthetics of place' (ibid s. 46). Moore anser även att estetisk upplevelse måste sättas i relation till den kunskap individen besitter. När vi blir berörda av ett landskap är det för att detta fyller en funktion, ett syfte, för oss. Ekologen uppskattar möjligheten att få en högre biologisk mångfald, stadsbon uppskattar kanske det urbana torget. Bredden av vår kunskap – och djupet i våra fördomar – avgör vår estetiska upplevelse (ibid s. 61ff).

As with any other human experience, the aesthetic occurs in response to our interaction with the physical world about us, in all its multifaceted, cultural, social and complex sensuality, marked indelibly by memories, associations and preconceptions. [...] [Our] response is inevitably influenced by knowledge, mood and context. (ibid s. 65)

Gestaltning som hantverk

Landskapsarkitektens estetiska praktik handlar alltså bland annat om människans möte med verkligheten. I det här sammanhanget blir gestaltning¹ en handling, något som ändrar landskapets form. Men gestaltning är samtidigt ett substantiv, det fysiska resultatet av verket (Dee 2010, s. 23). Estetiken kopplas på så vis till material. Landskapsarkitektens kunskap om de material hen arbetar med blir därför oerhört viktig, någonting som byggs genom praktik snarare än genom att studera materialen akademiskt (ibid s. 23). Att utveckla yrkesskicklighet i detta arbete kräver upprepning:

Such repeated practice is the craft of design and includes empirical observation of landscape, and rigorous drawing and making over and over to test ideas.
(Dee 2011, s. 27)

1. Dee och övriga engelskspråkiga författare använder ordet *design*, jag väljer att översätta det med gestaltning i bemärkelsen att ge form, eller något som har getts form.

Landskapsarkitektens nödvändiga fördjupning av kunskap och erfarenhet genom praktisk handling kan liknas vid det en skicklig hantverkare gör, något som Richard Sennett har utforskat (Sennett 2008). Han talar om *craftsmanship*, vilket kan översättas med hantverk eller yrkesskicklighet. *Craftsmanship* beskrivs som en grundläggande mänsklig impuls: viljan att göra något bra för sakens egen skull. Hantverkaren för i sitt arbete en ständig dialog mellan praktik och tanke, vilket förutsätter en stark koppling mellan hand och huvud. Enligt Sennett kan *craftsmanship* därför praktiseras inom många yrken, som läkarens eller konstnärens, men även föräldraskap eller att vara samhällsmedborgare kan ses som kvalificerade hantverk (ibid s. 9).

Att färdighet i att gestalta kan utvecklas genom övning uttrycker även Moore:

It is not about born talent or innate skill, but interest, inclination and practice. These factors are provoked or encouraged by experience, culture, personality and nurture. [...] It is fluency and familiarity within a particular medium of endeavor that has a bearing on the level of skill achieved [...]. (Moore 2009, s. 13)

Dee menar, likt Sennett, att gestaltning kan utföras som ett hantverk, dels då det handlar om ett arbete med tyst kunskap, men även för att det är något individuellt och samtidigt kollektivt. Kollektivt på så vis att djupgående kunskaper i ett hantverk nås över tid, genom många individers gemensamma strävan (Dee 2011, s. 6f).

Skissandet som hantverk: intuition och rationalitet

Medan Sennett talar om en hantverkets dialog som förs mellan praktik och tanke, uttrycker Dee det som att när landskapsarkitekten gestaltar upphör distinktionen mellan teori och praktik, gränsen mellan *knowledge and skills* suddas ut: gestaltning sedd som hantverk är därför icke-dualistisk. Hon skriver vidare om nödvändigheten av att ge sina idéer en form, att representationer utan förståelse för den fysiska verkligheten får landskapsarkitektens koncept att vackla (ibid s. 6). Detta synsätt kan kopplas till Pirjo Birgerstams tankar om vikten av att inta en rationell-analytisk position i sitt skissande:

[...]man [granskar] kritiskt det man åstadkommit, skiljer verklighet från fantasi och ideal från realiteter. (Birgerstam 2000, s. 65)

Skissandets rationellt-analytiska position är en av de båda positioner som Birgerstam identifierar att en skissande person använder sig av. Den andra positionen är den estetisk-intuitiva. De båda sätten att arbeta på är helt olika, men Birgerstams informanter sägs oavbrutet växla dem emellan i sina respektive yrkesroller (ibid s. 24). Det intuitiva bidrar med helhet, det är en instinktiv process vars sökande är sprunget inifrån den skissande själv (Bergene 2009 s. 65). Men eftersom det intuitiva sker snabbt och är oåtkomligt för den medvetna tanken, behöver det som skapats från denna position utforskas mer objektivt, ur den analyserande positionen. "Skissen ska tåla verkligheten så att säga", som en av Birgerstams informanter uttrycker det (Birgerstam s. 65).

Det Birgerstam ringar in som estetiskt-intuitivt kan tolkas som det Dee kallar *none-verbal doing and pre-verbal sensory aesthetic judgement* (Dee 2011, s. 6). Tidigare nämndes att hon skiljer på estetisk erfarenhet och estetiskt omdöme. Erfarenhet har vi talat om, som något vi upplever omedelbart med våra sinnen. Det estetiska omdömet är däremot ett reflekterande, som vi utvecklar genom våra samlade erfarenheter (ibid s. 10). Detta estetiska omdöme kan, tillsammans med det icke-verbala görandet, sägas utgöra den tysta kunskap som hantverk i mångt och mycket handlar om (ibid s. 6).

Ett annat synsätt kan anas hos Moore. Hon anser att premissen om *pre-linguistic starting points* utgår från den rationalistiska idén att det finns universella sanningar som är oberoende av vår kultur (Moore 2009, s. 19). Detta är felaktigt, menar hon. Vi tolkar hela tiden genom språket, för att göra den omgivande världen begriplig för oss själva. Det spelar ingen roll vad det handlar om, om det är ett möte med ett konstverk eller en ekvation (ibid s. 31). Människan tänker språkligt:

Whatever grabs our attention or catches our eye; no matter what gets us thinking, we always get to think about it by the same route, through language. There are no exceptions, no special cases, ifs or buts. Language binds us, separates us, it quite literally defines us. (ibid s. 31)

Att intellekt och kunskap ska ses som självklara delar i gestaltningsprocessen anser dock även Moore. Enligt henne har det länge pågått en olycklig debatt mellan positioner som handlar om natur *eller* kultur, teori *eller* praktik, sinnen *eller* intelligens (ibid s. 33). Vi behöver inte välja det ena eller det andra, menar hon. Det finns ingen objektiv sanning om platsen, inget dolt budskap som ska avtäckas:

[...] we can rely on our reactions and responses being entirely dependent on *the sense we make of what we see* [min kursivering]. We respond to the world with intelligence and that response is informed by education. (ibid s. 33)

Moore reflekterar, likt Birgerstam, över den rationella bearbetningen av mer konceptuella skisser. Detta arbete är inte godtyckligt, utan fokuserat och analytiskt – en del av den konstnärliga processen. Att skissa är ett sätt att jobba sig igenom saker, att utforska idéer och möjligheter: som undersökande verktyg är pennan svårslagen (ibid s. 189).

I uppsatsens tillämpande del kommer just skissen att användas som ett verktyg för att närma sig platsen. Det blir början av en gestaltningsprocess, som på olika sätt relaterar till Dees gestaltningsfilosofi om 'aesthetics of thrift'.

Form: elementen, tiden och vokabulären

Figur 3. Sculpting time: form och tidsdimensionen. Landskap kan erbjuda olika slags tidsmässiga kvaliteter: mer beständiga, som träd och markbeläggning, mer icke-permanenta, som perenner. Buxbomen rör sig mellan de båda: evergreen (Dee 2011, s. 48ff). Foto från Gunnars trädgård, Alnarp.

Catherine Dee beskriver gestaltning som ett formbaserat hantverk. I det här kapitlet börjar begreppet 'aesthetics of thrift' ringas in, bland annat genom att undersöka form närmare, och varför form är viktigt för landskapsarkitekten.

Kathryn Moore menar att färdigheten att skapa form är en av de allra viktigaste delarna av landskapsarkitektens gestaltungsprocess (Moore 2009, s. 153f). Moore pekar dock på problemet med att göra en skarp åtskillnad mellan *form and content*, form och innehåll, vilket hon menar är mycket vanligt. Det både onödigt och ofta skadligt att separera de båda, att placera form tillsammans med känslor och sinnen på ena sidan, och innehåll med idéer och mening på andra sidan (ibid s. 153f). Därför blir form också något som ofta prioriteras ner, till förmån för innehållet. Men form och innehåll är inte separerade, och form spelar alltid roll:

[...] whatever the style of invention, all landscapes, constructed or imagined, have spatial form in one way or another. All have been designed. [...] [S]omebody has decided where particular elements go as well as determining the scale, quality and character of the landscape. This is design. It isn't a question of whether or not a particular landscape has been designed, but whether or not it has been designed well. (ibid s. 154)

Föreställningen om att form skulle vara en fråga om bara pynt påminner om den undanskymda roll som estetik också får spela ibland, vilket nämndes i kapitel 1. Det är samma olyckliga åtskiljande av två saker som inte borde göras skillnad på, då de är likvärdigt viktiga för gestaltningsprocessen. Det är inte en fråga om antingen estetik eller intellekt, teori eller praktik, innehåll eller form. Gestaltningsprocessen behöver vara både och.

Materialet: form som element

[...] the work of the landscape architect as one who makes proposals for the material form and processes of *vegetation, water, structures, soils* and *topography* [min kursivering] [...] (Dee 2011, s. 4).

Citatet ovan inledde uppsatsens teoridel, och Dees formelement har flera gånger berörts. Så vad menas med formelement? Dee uttrycker det lite olika på olika ställen. I artikeln pekar hon ut *water, vegetation, topography, structures and sky* (Dee 2010, s. 27). I boken går hon igenom samma fem element samt även *soils* och *local weather* (Dee 2011, s. 25). Här väljer jag att begränsa mig till de fem som nämns i citatet.

Vatten är det mest flyktiga av formelementen. Att gestalta med vatten innebär också att gestalta med topografi, och med väder: nederbörd – regn, dimma, snö - arbetar genom terräng, vegetation, jord, himmel och ytor (ibid s. 15).

Att arbeta med *vegetation* innebär att både arbeta med enskilda element, som träd, liksom med hela bestånd och system. *Jord* hänger samman med vatten, och med vegetation (ibid s. 15).

Topografi beskrivs som det minst förändringsbenägna elementet – men också det formelement som är enklast att omforma. När en väl har förändrat en landform kan denna bestå i århundraden. Genom topografin kan landskapsarkitekten påverka hur människan rör sig i landskapet, och hur denna rörelse upplevs: besvärlig eller enkel, upplevelserik eller trist (ibid s. 15).

Strukturer möblerar, och stödjer användning och rörelse i landskapet. Strukturer är allt från sittplatser till belysning, väggar, och markbeläggning. Strukturer kan både gestaltas för att hålla länge, eller utgöra provisorium i landskapet. (ibid s. 15)

Genom att gestalta med dessa element rör sig landskapsarkitekten någonstans mellan en acceptans för naturens former och system, och de former och system som kulturen frammanar. Att gestalta – ge form - kan därigenom ses som en bearbetande handling, en anpassning av och till dessa formelement (ibid s. 9).

Sculpting time: form och tidsdimensionen

We must consider how the processes to which elements belong will be modified, and how both might be experienced in sequence by people in movement. This is what is meant by designing the fourth dimension. (ibid s. 15)

Figur 4. Stilla vatten. Ett formelement med icke-permanenta kvaliteter har gjorts mer beständigt. Foto av dammen på Alnarpsgården.

Landskap är föränderliga. Deras enskilda formelement förändras som delar i ett och samma system, ibland så mycket att elementen snarare kan betraktas som flöden än former. Människan möter också landskapet i rörelse: mötet är en temporär, tidsmässig upplevelse (ibid s. 15).

Tidsdimensionen är med andra ord en viktig faktor för landskapsarkitekten då hen arbetar med form. Elementen är obeständiga, således också formen. Och eftersom en förändring i ett element får konsekvenser för ett annat element – de är ju delar i samma system – så är gränserna elementen emellan ofta otydliga. Jord, vatten och växtlighet är ett sådant exempel, där de olika delarna utgör en obeständig men oupplöslig helhet (ibid s. 15). Att gestalta enskilda objekt är alltså inte tillräckligt, landskapsarkitekten behöver ta sig an form utifrån sekvenser:

[...] design being the modification of a fabric through which life flows and landscape is encountered (ibid s. 8).

I kapitlet *Soft, rock-hard and evergreen time*, en av principerna för 'aesthetics of thrift', utvecklar Dee tankarna om tid ytterligare. Landskap kan erbjuda olika slags tidsmässiga kvaliteter. De mer obeständiga (*soft*), som vatten, växter, himmel och lokalklimat, uppmärksammar människor på det icke-permanenta, det som inte ingår i vår klocktid. Deras motsatser, de mer beständiga (*rock-hard*) verkar ofta som ankare, utgör konstanter i det annars föränderliga landskapet. *Evergreen time* är mötet mellan dessa båda, det permanenta och det icke-permanenta. Dee

exemplifierar med jordbrukets vegetation, som genom en likartad skötsel över lång tid skapar relativt beständiga landskapsformer (ibid s. 49). Även om det är ett arbete med levande och föränderliga formelement, så är handlingen – skötseln – så pass regelbundet återkommande att formen får en permanent kvalitet. Stilla vatten kan också ge uttryck för detta möte; en spänning uppstår mellan det mest flyktiga formelementet och dess (tillfälliga) beständighet (ibid s. 49).

Att kunna hantera form i relation till tid är en av färdigheterna landskapsarkitekten behöver utveckla, för att kunna nyttja sina material på bästa sätt i gestaltning.

Formvokabulär: natur och abstraktion

Designers benefit from the study of archetypes, because like natural forms they provide us with a vocabulary adaptable to new contexts and contemporary conditions (ibid s. 26)

Kathryn Moore uttrycker att den praktiserande landskapsarkitekten arbetar med rum, ljus och form, och att hen behöver kunna växla mellan detta och arbetet med idé, innehåll. (Moore 2009, s. 160) Det spelar ingen roll, fortsätter hon, med vilka material vi arbetar: pennan eller datorn, med manipulering av ekologiska processer eller material. Det är sättet vi arbetar på som är viktigt. Hur elegant vi kan överföra en idé, eller en känsla (ibid s. 156, 161). Och för detta behöver landskapsarkitekten en formvokabulär, vilket tidigare tagits upp under rubriken Material: form som element.

Landskapsarkitekten arbetar med redan existerande miljöer och processer, vilket gör att form både måste anpassas till det befintliga och erbjuda något nytt. Så hur finna form? Formelementen som gicks igenom tidigare kan sägas utgöra landskapsarkitektens råmaterial (Dee 2011, s. 25). Elementen kan ges all världens former; vilken form som bäst tillfredsställer behoven på den aktuella platsen är landskapsarkitektens ansvar att bedöma (ibid s. 9).

Den främsta källan till form är också vårt medium: naturen själv. Dee menar att all landskapsarkitektur använder sig av naturen, antingen i form eller funktion, även om skillnaden mellan vad som räknas som natur och kultur är hårfin. Naturen tillgodoser landskapsarkitekten med en formvokabulär; vi studerar naturens processer för att kunna anpassa dem till nya kontexter och funktioner (ibid s. 25f).

Laurie Olin diskuterar också form i artikeln 'Form, Meaning and Expression in Landscape Architecture' (Olin 1988). För att arbeta med landskapsform behövs en formrepertoar, menar han, former ur naturen men också former ur konsten. Alla former finns i naturen, vi urskiljer dem med vår fantasi, gör formen till abstraktion (ibid s. 155f). Abstraktion är därför också en del av landskapsarkitektens formvokabulär.

I kapitlet *Abstraction*, en av Dees strategier, föreslås ett antal sätt att närma sig form genom abstraktion. Ett sätt är att arbeta med accentuering och på så vis påverka upplevelsen av en yta, till exempel att använda vita blommor som reflekterar ljus, eller att mörka marken med skuggan av ett träd. Upplevelsen av färger, former och ljus kan intensifieras genom accentuering: ett ensamt träd i en gräsmatta skapar kontrast mot gräsyntans öppna karaktär (Dee 2011, s. 129),

*Figur 5. Repetition - ett sätt att arbeta med abstraktion.
Rad av pilträd i Lomma.*

lagerhäggens glänsande blad fångar ljus och får därigenom idegranarnas skugga att framstå som än mörkare (ibid s. 205).

Arbetet med kontraster och motsatser är fundamentalt inom gestaltning, menar Dee, då alla landskapselement har en motsats. Genom att identifiera denna motsats kan landskapsarkitekten sedan manipulera relationen mellan motsatsparen; att gömma, ta bort eller förminska ett element är samtidigt att uppenbara dess motsats. Dee exemplifierar med gläntan i skogen, som lyfter fram det omgivande mörkret och samtidigt accentuerar ljuset i gläntan. Här är det en fråga om att arbeta med dualitet, komplement och balans (ibid, s. 129f). Repetition är ett annat verktyg för abstraktion, med potentialen att skapa enhet och sammanhang i en miljö. Trädallén är ett sådant exempel på en geometrisk repetition, vilken samtidigt balanseras genom att varje träd har sitt egna uttryck (ibid s. 130). Abstraktion handlar även om att böja eller räta ut naturens former, forma dem mot en enkel geometri. Dee exemplifierar bland annat med vatten som leds i kanaler. Ofta har trädgårdars, eller jordbrukets, behov gett upphov till elegant abstrakt form, som till exempel just vattenkanalen (ibid s. 129f).

Oavsett hur landskapsarkitekten arbetar med form, utifrån natur, abstraktion eller båda, är det tydligt att en god materialkunskap inte kan överskattas, att vi känner de element med vilka vi formar.

Form och etik för en sparsamhetens estetik

The landscape designer's task lies somewhere between active craft, intervening materially with landscape technologies and modest, subtle adoption of nature's process. (Dee 2010, s. 29)

Detta kapitel fördjupar sig ytterligare i Dees designfilosofi om 'aesthetics of thrift', en sparsamhetens estetik. Som nämndes i uppsatsens bakgrund är begreppets innebörd inte helt enkel att ringa in. Därför närmar vi oss filosofin genom några nyckelord: *utility*² och *thrift*³. De är svåra att översätta kort och koncist, varför de engelska orden används, för enkelhetens och tydlighetens skull.

Utility – mer än ren funktion

'Utility' refers to function: the diverse uses landscape must provide for, *art* [min kursivering] being one of these uses. (Dee 2011, s. 4)

Här refererar Dee till filosofen Immanuel Kants (1724-1804) tankar om konstens 'purposeful purposelessness' (ibid s. 3) genom vilka han uttrycker att konsten är "ändamålsenlig utan att ha ett ändamål". Med det menas att dess syfte är att vara just det den är, med ett egenvärde till skillnad från ett instrumentellt värde. Det sistnämnda innehar ett värde endast för att det leder till något annat, medan egenvärde innebär att inte fylla någon annan funktion än att vara en levande organism, eller ett konstverk, i sin egen rätt (Ginsborg 2014).

Art definieras av Dee som en gestaltningspraktik som låter det estetiska omdömet spela en central roll i landskapsarkitekturen. *Art* innebär även det faktiska gestaltade landskapet, som formats för att erbjuda *significant aesthetic experience* (Dee 2011, s. 4). Ett landskaps *utility* innebär inte bara sociala och ekologiska behov, utan är något som fyller en funktion i sin egen konstnärliga rätt (ibid s. 3).

I första kapitlet mötte vi Dees definition av estetisk upplevelse: "Aesthetic experience is simply the recognition of reality" (ibid s. 10). Människans möte med /erkännande av verkligheten är estetisk upplevelse, vilket gör denna upplevelse till en del av en plats *utility*. Gestaltade landskap innehåller förvisso fler slags *utility* – ovan nämndes sociala och ekologiska behov – men dessa måste behandlas tillsammans med estetiken:

[...] aesthetic and practical utility are related because what is useful is that which sustains life rather than hinders it, within an acceptance of the reality of conditions. Such utility joined is the moral basis of the 'aesthetics of thrift'. (ibid s. 10f)

2. *Utility*: [praktisk] nytta, användbarhet; nyttighet <http://www.ord.se/oversattning/engelska/?s=utility&l=ENGsVE> [2016-04-13]

3. *Thrift*: sparsamhet, (god) hushållning <http://www.ord.se/oversattning/engelska/?s=thrift&l=ENGsVE> [2016-04-01]

När Dee skriver att *utility* kopplas till funktion, talar hon alltså inte om modernismens ”form följer funktion”. En estetik som baseras på *utility* måste förstå både det fysiska landskapsmediet, med dess former, och landskapets sociala, kulturella och ekologiska funktion. Landskapsarkitekten för samman alla dessa aspekter, ser dem inte som separerade från eller konkurrerande med varandra (Dee 2010, s. 32).

Utan att ordet *utility* återfinns i texten, associerar jag till det vid läsningen av Kathryn Moores förhållningssätt till våra sinnen. I första kapitlet togs hennes tankar om kunskapens betydelse för den estetiska upplevelsen upp. Enligt Moore är sinnena vad som håller människan i kontakt med sin omvärld. Genom att använda sin kunskap och sina tekniska färdigheter har landskapsarkitekten mycket större möjligheter att skapa miljöer som svarar mot de verkliga behov och intressen som finns hos de människor som brukar dem (Moore 2009, s. 11f). Detta påminner om Dees ord om *necessity*, nödvändighet, vilket jag har tolkat som *utility*:

[...]necessity is a matter not only of site-specific practicality, but the meeting of broader requirements concerning ecological health, ethics and art in society (Dee 2011, s. 99).

Landskapsarkitekten behöver inom gestaltungsprocessen identifiera platsens verkliga *utility*, både de som är specifika för platsen, men även de behov som finns i en vidare mening, till exempel ur det ekologiska perspektivet.

Dee återkommer ofta till det ekologiska perspektivet, både då hon talar om *utility* och *thrift*. Bland annat anser hon att *ecological utility* kräver att vi inser nödvändigheten av att sudda ut gränsen mellan vad som är bra för naturen respektive kulturen, och slutar att skilja på människa

Figur 6. Växtval utifrån bland annat estetiska kvaliteter för att möta en plats *utility*. Magnolians ljusa blomning och sirliga grenverk möter granens mörka barr och täta habitus: *abstraction*. Foto från Alnarpsparken.

och övrig natur (Dee 2010, s. 32). Att se människan som en självklar del i ett ekosystem, och därmed inte göra skillnad på natur och kultur, är tankar som uttrycks av Johanna Deak Sjöman och Henrik Sjöman i boken *Träd i urbana landskap*:

Varje dag påverkar vi möjligheterna för att hålla ekosystemets olika kretslopp öppna och i ständig rörelse, och varje dag är vi beroende av de tjänster och värden som dessa i sin tur ger oss – frisk luft, rent vatten, biologisk mångfald, mat och medicin, ett komfortabelt klimat och flertalet estetiska värden, etc. Dessa tillgångar är oundgängliga att leva utan, och på så sätt bidrar de till självklara kulturella och sociala kvaliteter. (Sjöman & Slagstedt 2015, s. 423)

Här presenteras en rad så kallade ekosystemtjänster, tjänster hos ekosystem som kan sägas gynna människan på olika sätt. Bland annat nämns estetiska värden, vilket är värt att kommentera ytterligare. Under rubriken *Thrift* – en länk mellan estetik och etik, kommer vikten av “rätt träd på rätt plats” att tas upp, men då i relation till etik i bemärkelsen hållbarhet. Genom att istället titta på “rätt träd på rätt plats” ur estetisk synvinkel, så kan ett växtval gjort med medvetenhet om dess estetiska kvaliteter för gestaltningen också gå platsens *utility* till mötes. Träd kan vara smala eller breda, ge en tung eller sirlig skugga, erbjuda spektakulära höstfärger, ett glänsande bladverk, en uppskattad blomning (ibid s. 355ff). Vilken *utility* platsen ska ha avgör, med detta resonemang, vilket växtmaterial som väljs.

Thrift – en länk mellan estetik och etik

The term thrift is intended to reflect and encompass care and precision in practice, and the ethical environmental principle of ‘living lightly on the earth’.
(Dee 2011, s. 10)

Det ekologiska perspektivet utvecklas ytterligare inom principen *Economy of means*, som Dee exemplifierade med Le Miroir d’eau (ibid s. 90ff). Här konstateras att modernismens ‘less is more’ förvisso fortfarande är en estetisk princip, men numera även kan ses som en etisk sådan. Landskapsarkitekten måste arbeta sparsamt:

Such thrift could meet the spirit of our times, as the need to reduce waste requires a sparing approach. (ibid s. 91)

Genom att utvärdera och identifiera material som kan återvinnas på platsen som gestaltas, reduceras transporterna av material både till och från platsen. Topografin kan modifieras, sten flyttas från en del till en annan, befintligt vatten användas som en del i en ny gestaltning (ibid s. 91). Materialkunskapen, som tidigare lyfts fram som viktig ur estetisk synvinkel, är därmed även en nyckelfaktor för *thrift*, att arbeta sparsamt ur ekologisk synvinkel (Dee 2010, s. 29). Estetik och etik länkas på så vis samman.

En landskapsarkitekt med god kunskap om stenbrytning anpassar sin gestaltning av markbeläggningen så att maximalt av stenen kan användas, vilket sparar både energi och material. Att använda naturen som förebild tjänar också denna filosofi: att plantera ett träd för

Figur 7. Robustness. Ett landskapselement som löser flera funktioner: skydd mot översvämning, parkering under jord och vistelseyta på trappan och promenaden ovanför denna, med utblick över hamnen. Arkitekt Zaha Hadid. Foto från Hamburg.

att ge skugga istället för att rita in en stålbalda kin ger fler värden än bara skugga: det binder koldioxid, renar luften, erbjuder skydd och boplatser åt insekter och fåglar (Dee 2011, s. 91). Fördelarna med trädet ökar dessutom i takt med att trädet växer – om det är rätt träd på rätt plats, vilket återkopplar till vikten av god materialkunskap. De komponenter som används för att bygga våra offentliga miljöer ska kunna erbjuda fler funktioner än en, lösa mer än ett problem. Dee kallar det för *robustness*: funktioner som samexisterar i enskilda komponenter och i synergi med varandra (ibid s. 91).

Sjöman och Slagstedt argumenterar istället för ett synsätt som prioriterar ståndortsanpassad växtanvändning före estetiska kvaliteter, vikten av "rätt träd på rätt plats" som nämndes ovan (Sjöman & Slagstedt 2015, s. 332f). Att inte utgå från ståndort, det vill säga faktorer som markförhållanden, temperatur, vindförhållanden, ljusstillgänglighet med mera, innebär att landskapsarkitekten från början riskerar att rita in en skötselproblematik. Sjöman och Slagstedt menar att uppemot 80 % av alla skötselåtgärder hade kunnat undvikas om växtvalet varit det rätta (ibid s. 331). Kunskap om ståndort blir på så vis ett uttryck för *thrift*, genom att det möjliggör miljöer där träden kan fungera från start, och leverera mer ju äldre de blir.

Sammanfattningsvis: *Thrift* innebär en estetisk tillämpning av etik, ekologisk nödvändighet och *utility*. *Thrift* både fångar och är ett resultat av förståelsen för material och skicklighet i det hantverk som gestaltning är, och som utgår från en känsla för form (Dee 2010, s. 24). *Utility* skulle då kunna beskrivas som *det som ska tillgodoseas*. *Thrift* blir då *vad och hur* landskapsarkitekten gör för att tillgodose det.

Sparsamhetens estetik: principer och strategier

The philosophical approach to practice here is one of designer as “conduit,” working modestly with the principle of utility to support aesthetic judgement in the cultivation or conservation of form. The resulting scheme of criteria, and the approach to practice with form I have given the title: “aesthetics of thrift”.
(ibid s. 21f)

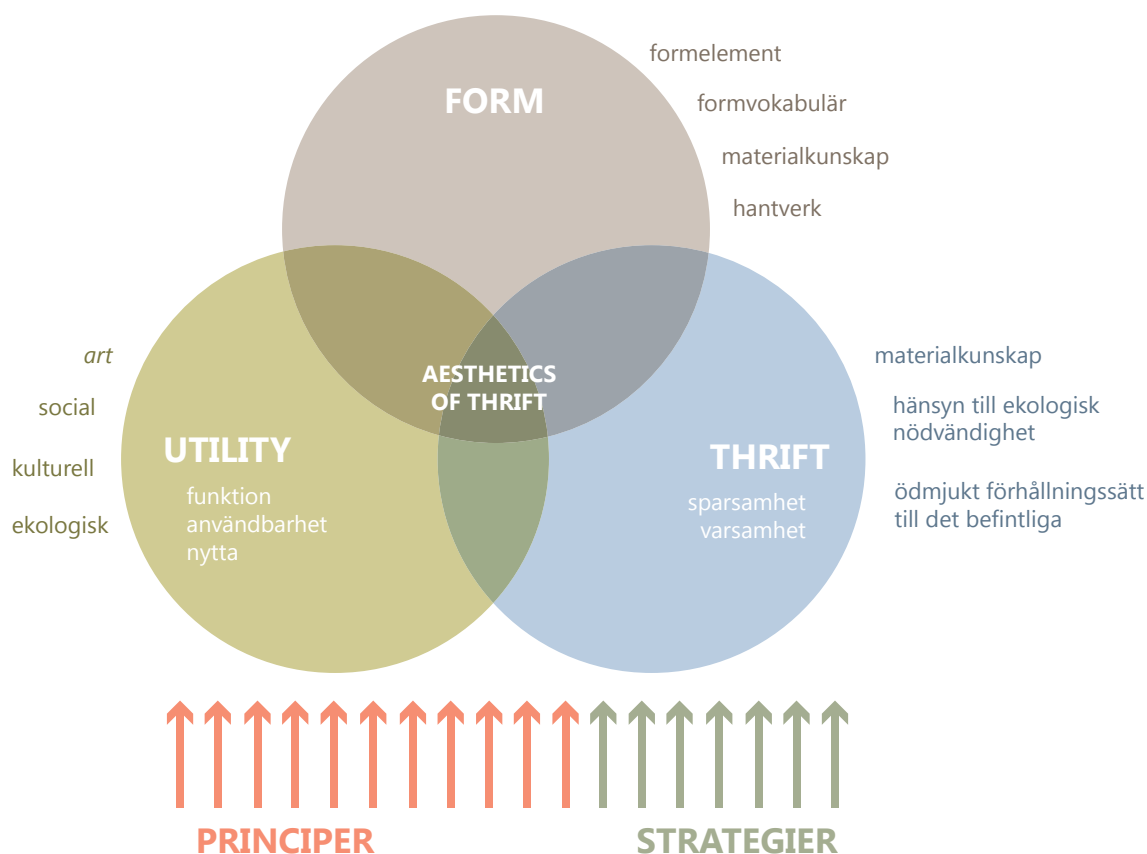
Genom en strävan efter att uppnå verklig *utility* arbetar landskapsarkitekten sparsamt. Genom *thrift* följer en estetik som är etisk. I boken låter Dee en rad principer och strategier exemplifiera kvaliteter i gestaltade landskap där hon menar att ‘aesthetics of thrift’ praktiserats. De elva principerna är: *Sculpting time*, *All possible forms*, *Natur*, *culture*, *both*, *Soft*, *rock-hard and evergreen time*, *Elemental register*, *Hand and machine*, *Modesty and ingenuity in art*, *Economy of means*, *Utilitarian form*, *Context is everything* och *Raking*. De sju strategierna är *Abstraction*, *Hardly*, *Intervention*, *Keep*, *Absence*, *Lucky* och *Interplay*. Det finns ingen inbördes hierarki dem emellan, jag uppfattar dem som olika möjliga vägar i praktiserandet av ‘aesthetics of thrift’. Vissa är alltid relevanta, som *Context is everything*. Andra blir kanske mer intressanta i specifika projekt, som *Keep*, en strategi som i huvudsak handlar om att bevara och återanvända så mycket som möjligt på platsen. De strategier och principer som redogörs för nedan har valts framförallt utifrån vad som blev viktigt i min gestaltningsprocess i Gästisparken.

Elemental register: att erbjuda människan ett möte med natur

Vi återvänder först till estetiken, och relationen mellan material och estetisk upplevelse genom sinnena. I principen *Elemental register* beskrivs landskapsarkitektur som ett sätt att säkra människans upplevelse av natur, som en kontrast till det av kulturen villkorade. Att söka och intensifiera aspekter av tillväxt och förändring – av natur - blir därför väsentligt. Det kan handla om att välja en växt för att dess bladverk förstärker ljudet av regn som faller, att placera stenar på ett sätt som förstärker vattnets rörelse, eller att spara ett träd för att bevara ljudet av fågelsång. Andra sinnen än synen aktiveras, relationen mellan människa och miljö stärks. Landskapsarkitektur kan erbjuda människor möjligheten att, i sin kulturellt betingade vardag, även få uppleva natur, som natur (Dee 2011, s. 57).

Sculpting time	Context is everything
All possible forms	Raking
Nature, culture, both	
Soft, rock-hard & evergreen time	Abstraction
Elemental register	Hardly
Hand and machine	Intervention
Modesty & ingenuity in art	Keep
Economy of means	Absence
Utilitarian form	Lucky
	Interplay

Figur 8. Dees principer och strategier för ‘aesthetics of thrift’ (Dee 2011)

Figur 9. Ett försök att sammanfatta 'aesthetics of thrift'. Viktiga delar i filosofin är form, *utility* och *thrift*. Dessa tre behöver alltid beaktas i arbetet med att gestalta landskap. Om målet är att arbeta enligt 'aesthetics of thrift' då vi gestaltar, så kan de olika principerna och strategierna ses som möjliga vägar dit.

'Aesthetics of thrift' kräver att landskapsarkitekten identifierar landskapets verkliga *utility*. Det kan vara ekologiska eller sociala funktioner, men även *art* är en viktig del av *utility*.

Landskapsarkitekten behöver ha en medvetenhet om estetik, om möjligheten att påverka den estetiska upplevelsen genom arbetet med form. Formen avgörs av landskapets *utility*, men även av materialens egenskaper. Landskapsarkitektur kan därför betraktas som ett formbaserat hantverk. I arbetet med form kan vi utgå från formelement, som vegetation och vatten. Natur och abstrakt form ger oss en formvokabulär. Form är viktigt för att konkretisera våra idéer, vilket i sin tur kräver ett skickligt arbete med material.

Thrift handlar om ödmjukhet och varsamhet i relation till material och ekologi. Även detta kräver god kunskap om material, dess möjligheter och begränsningar. Att ta ekologiska hänsyn speglar en etik som kan sammanfattas i uttrycket 'living lightly on the earth'.

Om *utility* är det som ska tillgodoses, kan *thrift* ses som tillvägagångssättet, hur landskapsarkitekten arbetar för att det gestaltade landskapets *utility* uppnås.

Strategierna *Absence* och *Abstraction*: att arbeta med rum

Tidigare har torgytan Le Miroir d'eau beskrivits, där huvudaktören - vattnet - kommer och går på en enkel stenyta. (ibid s. 91ff) I mer konventionell gestaltning brukar vatten i torgmiljöer separeras från torgytan, till exempel i en fontän. Här sammanfogas istället vatten och torg, med god effekt:

[...] such economy of means appears to stimulate fresh use and behaviour. (ibid s. 92)

Det sparsamma angreppssättet på platsen Le Miroir d'eau placerade torget under principen *Economy of means*, men kan även sägas komma till uttryck i strategin *Absence*. Denna strategi beskriver hur frånvaron av något innebär ett framhävande av något annat. Landskapsarkitekten exkluderar en sak för att tydliggöra en annan. Ett exempel är hur landskapsarkitekten arbetar med vegetation och rumsligheter. För att skapa rumslighet med växtlighet måste ofta ett eller flera vegetationsskikt göras frånvarande: örtskikt, buskskikt och trädskikt tillsammans kan ha svårare att bilda ett rum än enbart ett trädskikt (ibid s. 169). Det är ett arbete med motsatsförhållanden som även tas upp inom strategin *Abstraction*: tidigare nämndes skogens mörker och gläntans ljus som lyfter fram den andras motsats, förstärker varandra, och därmed även människans upplevelse av landskapet (ibid s. 129).

Strategin *Interplay*: att väva samman i det stora och det lilla

Att de flesta principer och strategier går in i och ut ur varandra är tydligt, likaså att flera av dem är värdefulla att alltid ha med sig, oavsett projekt. *Interplay* är en sådan strategi, som jag uppfattar inte bara som värdefull, utan nödvändig. Gestaltade miljöer behöver vara helheter för att fungera optimalt. Dee påpekar att det förvisso är svårt att integrera varje enskild del eller plats i sin kontext, men att det behöver göras eftersom summan av landskapet alltid är större än dess beståndsdelar var för sig, både ur ett kulturellt och ekologiskt perspektiv (ibid s. 188). Att få denna fysiska struktur att gå ihop, att samspela, är den allra viktigaste delen i gestaltning, anser Dee. Det är relativt enkelt att göra individuella former, men mycket svårare att integrera dem i varandra och i sin omgivning. Men det är nödvändigt, för att inte stå där med bara en serie motiv:

little islands of design endeavor - floating in the 'dead' space of unconsidered land and connections (ibid s. 188)

Landskapets former ska integreras med strukturer, vatten och vegetation, men *Interplay* handlar inte bara om att integrera enskilda element till en helhet, utan på en mer detaljerad nivå också om att låta material samspela på ett bra sätt. Kunskap om material och hur dessa fungerar är viktigt för att få detta samspel att fungera, i synnerhet där materialen möts: *junctions, edges and joints*. Av den gestaltande landskapsarkitekten krävs det därför lyhördhet inför materialen, liksom förmåga att växla mellan den enskilda delen och den större helheten (ibid s. 189).

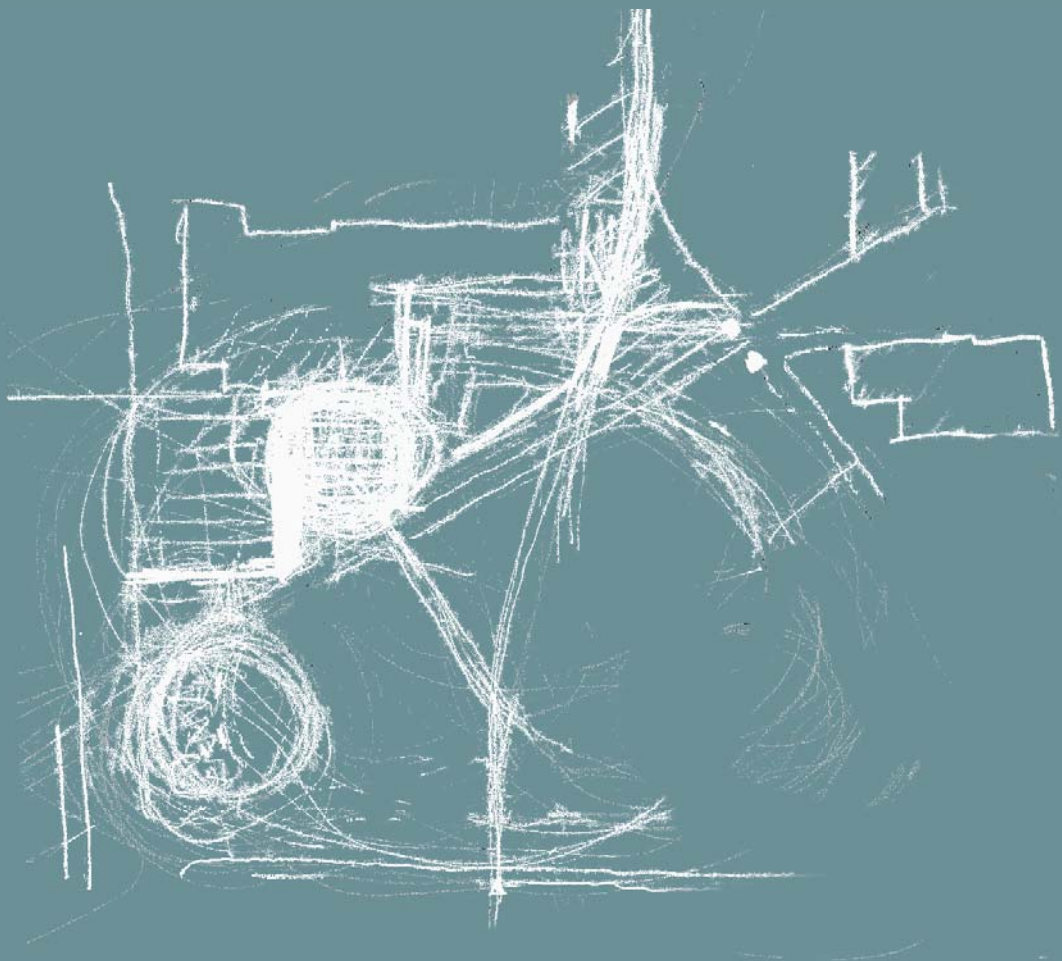
Figur 10. *Interplay*. Material som samspelar: armerad betong i gräset gör att körbanan integreras väl i gräslandskapet på Energy Hill, Hamburg.

Principen *Modesty and ingenuity of art*

Modesty and ingenuity in art är enligt Dee den princip som kanske allra bäst omfamnar filosofin om en sparsamhetens estetik (ibid s. 80ff). Principens namn sammanfattar mycket av kärnan i Dees filosofi om landskapsarkitektur. *Modesty*, blygsamhet, innebär att den gestaltandes roll är en lyhörd sådan, gentemot såväl material som ekologi. *Ingenuity*, sinnrikhet och uppfinningsriktighet, är något som ofta föds genom nödvändighet, därför bör den gestaltande vara återhållsam med en eventuell vilja till 'self-expression' och istället fokusera på att identifiera vilka platsens verkliga behov är, vilken dess *utility* kan sägas vara. *Modesty* och *ingenuity* hänger naturligt ihop, då de båda ger uttryck för ett förhållningssätt där landskapsarkitekten ser sig själv och platsen som samtalspartners, och den egna uppgiften blir att formulera ett svar på de konkreta omständigheter som platsen erbjuder. De återkopplar också naturligt till *thrift*, som ju handlar om ödmjukhet i relation till material och ekologi, liksom förståelsen för hur växter och andra material faktiskt fungerar för att kunna använda dessa optimalt – och sparsamt (ibid s. 81).

I nästa kapitel undersöks platsen Gästisparken genom skissen, men också huruvida Dees teorier om landskapsarkitektur kan vara till hjälp i mötet med en plats som ska gestaltas.

TILLÄMPNING

TILLÄMPNING

Gästisparken: en påbörjad gestaltungsprocess

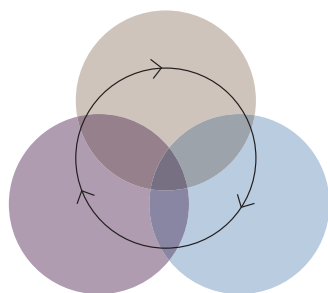
Uppsatsens första kapitel diskuterade bland annat gestaltning och skissande som hantverk. I kapitlet om form konstaterades att landskapsarkitekten arbetar med den befintliga miljön och dess processer, både med enskilda element och med de komplexa strukturer som landskap är. Genom att närma sig gestaltning som ett formbaserat hantverk, och ha goda kunskaper om detta hantverks material, kan landskapsarkitekten ge sina idéer en faktisk form. Som alla hantverk kräver gestaltning praktisk övning. Därför ägnas detta kapitel åt en verklig plats: Gästisparken i Vellinge. Syftet är att lära känna platsen Gästisparken genom skissen, analysera och registrera upplevelser av parken samt börja ge form åt de idéer som uppkommer. Dessutom återkopplas till Catherine Dees tankar om landskapsarkitektur och gestaltning, som ett sätt att reflektera över de upptäckter, och senare också gestaltningsval, jag gjort.

Arbetet gör inget anspråk på att vara heltäckande; denna tillämpande del presenterar inte några färdiga idéer för gestaltning av parken. De idéer som visas i ord och bild är bitar ur en gestaltungsprocess, som frystes relativt tidigt för att vara hanterbar inom ramen för uppsatsen.

Kandidatarbetets tidsramar begränsar vad som kan undersökas, och hur ingående. Fokus har legat på parkens relation till omgivningen (gränser och entréer) och parkens inbördes relationer (rumsligheter och stråk). Även parkens historik har tagits med i analysen, liksom frågan om varför parken överhuvudtaget ska omgestaltas. Vad gäller parkens funktioner idag har utgångspunkten varit uppgifter från stadsträdgårdsmästare Lisa Sundgren (LS) och landskapsarkitekten Karin Gullberg (KG), båda anställda på Vellinge kommun.

Skissandet i parken utfördes inte enligt en färdig struktur, utan i huvudsak på ett undersökande, experimentellt sätt. Som nämndes ovan ville jag framförallt undersöka parkens gränser, entréer, rumsligheter och stråk, vilket ofta kom att handla om ett sökande efter form. Besöken i parken var cirka 1,5 h långa.

Tanken var från början att endast undersöka och analysera, och varken redovisa eller arbeta vidare med de gestaltningsidéer som uppkom under arbetet, detta eftersom tiden för kandidatarbetet är begränsad. När skissarbetet väl var påbörjat kändes det dock inte meningsfullt att utesluta de idéer som uppkommit. Undersökning och analys gled naturligt över i idé vid flera tillfällen. Därför visas skisserna inte heller uppdelade i *undersökning - analys - gestaltning*, utan mer så som arbetet fortskred: en process som ständigt rörde sig mellan delarna.

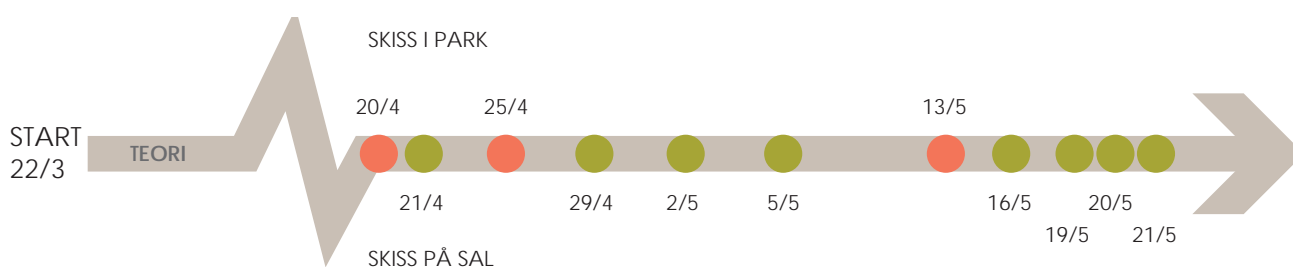

Figur 11. Gestaltningprocessen genom skiss i Gästisparken. En rörelse mellan undersökning, analyser och idéer.

Gestaltningprocessen kan följas genom skisser, parallellt med utdrag ur dagbok och kommentarer om vad som registerades under och efter besöken i parken. Urvalet av skisser och texter har gjorts för att synliggöra de röda trådar som tog form under arbetets gång. Sammanfattande ställningstaganden för gestaltningen av parken presenteras i två planer.

Tidigt i processen, den 14 april, diskuterades parken med landskapsarkitekten Pär Gustavsson. Då lyftes tanken på behovet av ett stort parkrum, som sedan levde kvar. Landskapsarkitekten KG har varit en samtalspartner vid besök 1, den 20 april, och även skisspartner vid ett tillfälle, den 25 april.

Förhoppningen med denna tillämpande del är dels att nå en djupare förståelse för uppsatsens teoretiska del genom att pröva teorin mot ett konkret exempel, dels att själv få möjlighet att träna mig i praktisk gestaltning.

Figur 12. Tidslinje över uppsatsarbetet med nedslag i tillämpningen: den skissande gestaltningprocessen för Gästisparken. Huvuddelen av litteraturstudien gjordes före 20 april, men arbetet med teorin och framförallt skrivandet har fortskridit under hela uppsatsarbetet.

Varför en omgestaltning?

Vellinge kommun har i flera år önskat utveckla Gästisparken, och några förändringar genomfördes 2015. Parkens gångsystem utökades, entréer tillkom i öster och söder och en lång klippt häck avlägsnades i söder. I samband med detta gjordes Kyrkogatan om till en smalare cykelväg, och parkens gräsyta utökades med någon meter åt söder. Parken ansågs efter detta inte ha några större problem, men upplevdes ändå som sliten och i avsaknad av intressanta perennplanteringar (mejl från LS 2016-04-18). Önskemål fanns om en tydligare koppling till parkens historia, eftersom parken ligger mittemellan två starka historiska landmärken i Vellinge: kyrkan och Gästis. Historiken fick gärna avspeglas i allt från växtmaterial till möblering. Parken skulle vara Vellinges stadspark, erbjuda botaniska såväl som kulturella och rekreativa värden (samtal med KG 2016-04-20).

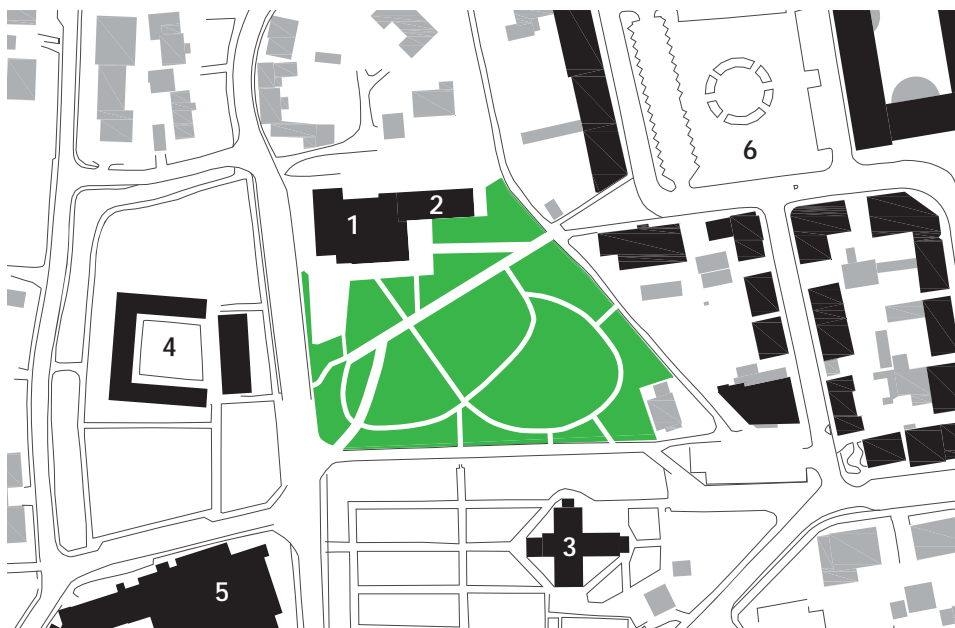
Fysiskt kontext

Parken ligger i centrala Vellinge, norr om kyrkan och söder om gästgiveriet och församlingshemmet. I väster finns Lindesgården, en äldre delvis kringbyggd gård som är omgiven av en park. Längre åt väster ligger gymnasieskola, bibliotek, vårdcentral och kommunhus. Närmast i öster finns bostadsbebyggelse och alldeles bortom denna ligger Vellinge centrum med bland annat Stortorget där flera butiker och andra verksamheter finns.

Funktioner idag

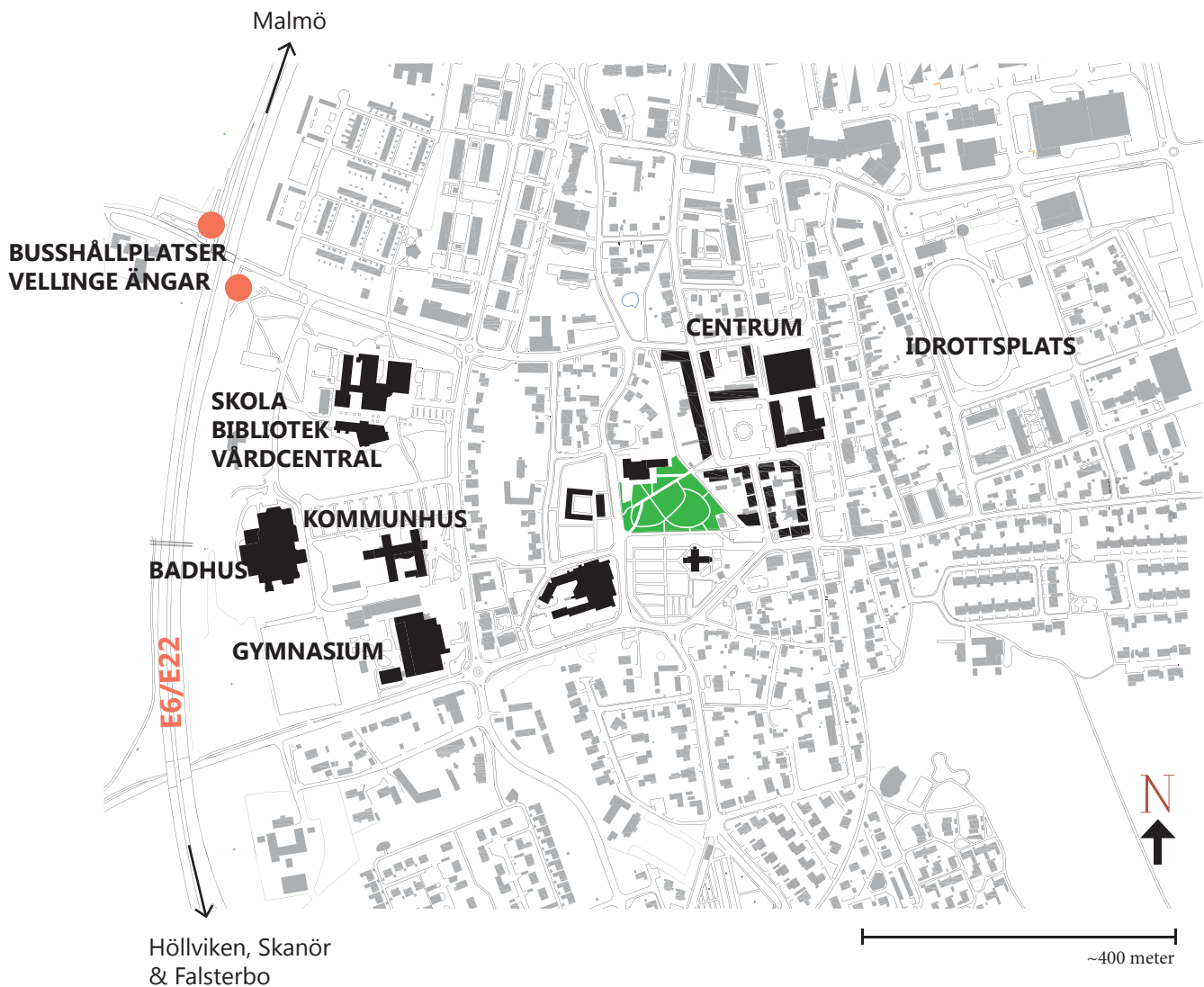
Så här beskriver stadsträdgårdsmästaren parkens funktioner idag:

Parken är en mötesplats för bl.a. barn och föräldrar som varit på kyrkans barntimmar i församlingshemmet. Mitt på dagen kan man även se sällskap eller ensamma personer som sitter på bänkarna och äter falafel eller sallad man handlat på ICA [i centrum, min anm.]. Kyrkans personal rör sig också i parken och de sköter den norra delen som de äger. Parken har två dominerande stråk. Det ena är Kyrkogatan och det andra [är] stråket från Almgården [ett äldreboende, min anm.] till Stortorget där elever från gymnasieskolan och personal från kommunhuset rör sig till och ifrån centrum. På de övriga grusgångarna sänker man tempot och går saktare. (mejl från LS 18 april 2016)

Figur 13.
Gästisparken med
med närmaste
omgivning.

1. Gästis
2. Församlings-
hemmet
3. Kyrkan
4. Lindesgården
5. Almgården
6. Stortorget

Figur 14. Gästisparken i Vellinge. Gästis direkt i norr, kyrkan med kyrkogård i söder. Centrum möter upp i öster, gymnasiet och kommunhuset i väster. I väster går också motorvägen, där busshållplatsen Vellinge ängar finns.

Historisk kontext

För att förstå varför parken ser ut som den gör idag är det nödvändigt att titta bakåt. År 2006 gjordes en historisk undersökning av parken (Stålhamre 2006). Detta citat sammanfattar kort och koncist parkens framväxt och funktioner:

Det går inte att säga när Gästisparken anlades. Vad vi vet är att de gårdar som låg här flyttades under 1800-talet och i slutet av århundradet fanns här en beundransvärd trädgård. [...] Under de snart 120 åren som vi känner till Gästisparkens existens har den ändrat både karaktär och plats. Från att ha varit en intim trädgård med en stor köksträdgård och främst för gästgiveriets gäster har den flyttat söderut, blivit en offentlig park och öppnat sig mot omvärlden. Förr var den en sluten oas omgiven av åkrar. Idag är den en grön lunga mitt i ett allt tätare bebyggt samhälle. (ibid s. 18)

Att parken har ändrat plats kräver en närmare förklaring. Vägsträckningen som går snett genom parken är belagd redan 1805, i enskifteskartan. Marken norr om vägen var gästgiveriets trädgård, söder om vägen var det åker/betesmark, se figur 16. Det är på denna mark som en park anlades någon gång under 1920-talet. Då planterades päronraden som tillsammans med lindraden bildar en formstark allé idag. Lindraden och lindallén strax norr om denna planterades troligen kring sekelskiftet 1800/1900. Det stenparti som finns söder om parkeringen (se figur 15) kan vara en rest av den tidigare gränsen mellan gästgiveriets trädgård och åkern/betesmarken (ibid s. 11, 14).

Växtmaterialet i parken har varit betydligt mer varierat än idag. Trädgården ger ett lummigt intryck på vykort från 1920-talet: där finns stora träd som bildar tak och mindre träd, bersåer och häckar som bildar mindre rum. Exempel på träd som fanns är akacia, valnötsträd, mullbärsträd och aprikos (ibid s. 14f). Av dessa finns idag bara ett valnötsträd kvar. I rabatterna kan det ha vuxit violer, pioner, dalior, calamintha, förgätmigej och rosor. Hela 33 av de gamla träden föll i en storm 1967 (ibid s. 14f).

Det är också värt att påpeka att parken framförallt har haft en stark koppling till gästgiveriet, och inte till kyrkan, trots att denna ligger alldeles intill. På 1950-talet fick kyrkan och parken en fysisk koppling, då det togs upp ett hål i kyrkomuren för att skapa en smitväg till Gästis, i samband med ett bröllop. Sedan 2002 äger kyrkan norra delen av parken, gästgiveriet samt församlingshemmet. (ibid s. 22) Häromåret togs häcken i parkens södra del bort, vilket har stärkt den visuella kopplingen mellan parken och kyrkan samtidigt som parken inte längre har en tydlig avgränsning åt söder.

Figur 15. "Element i Gästisparken som har historisk dokumentation." Här visas historiska spår i parken: stenpartiet, allé av lind och päron, lindallé, murade grindstolpar vid nordöstra entrén, pilar vid Kärleksstigen, äppelallé och rabatter, och berså. Den klippta häcken i söder togs bort 2015. Illustration av Stålhamre 2006, s. 23

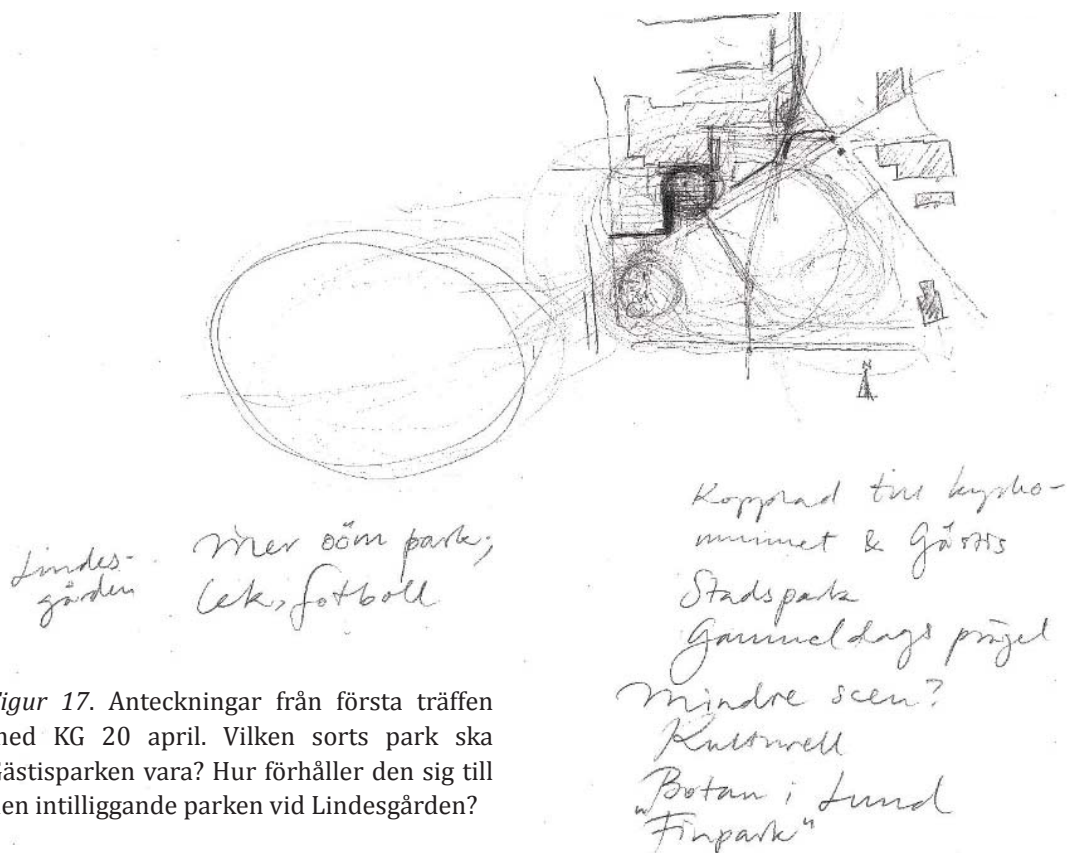

Figur 16. "Gästgiveriets trädgård med omgivning som de kan ha sett ut i början av 1900-talet". Gästgiveriets trädgård hade gräns mot åker/betesmark, det som idag uppfattas som den huvudsakliga parken. Öster och norr om Gästis fanns köksträdgården. Illustration av Stålhamre 2006, s. 18

Mål för parken

Utifrån mejl och samtal med stadsträdgårdsmästaren LS och landskapsarkitekten KG gjorde jag en tolkning av de behov och önskemål som jag uppfattade att de uttryckte. Tillsammans med mina egna intryck av platsen, vilka tas upp i skissdelen, formulerade jag ett övergripande mål för omgestaltningen:

Gästisparken ska fungera som en välkomnande och innehållsrik stadspark för alla. Den ska upplevas som ett rum i sin egen rätt, likt en trädgård. Parken ska både erbjuda möjlighet att koppla av i ett lugnt grönt rum och möjlighet att se på människor. Vidare ska det i parken finnas ett variationsrikt växtmaterial, bland annat med växter som tidigare funnits här, och som erbjuder värden året runt. Parken ska även fortsättningsvis fungera som det välanvända stråk det är. I parken ska det finnas en självklar samlingspunkt och en stark rumslig relation till gästgiveriet.

Figur 17. Anteckningar från första träffen med KG 20 april. Vilken sorts park ska Gästisparken vara? Hur förhåller den sig till den intilliggande parken vid Lindesgården?

Gränser & entréer

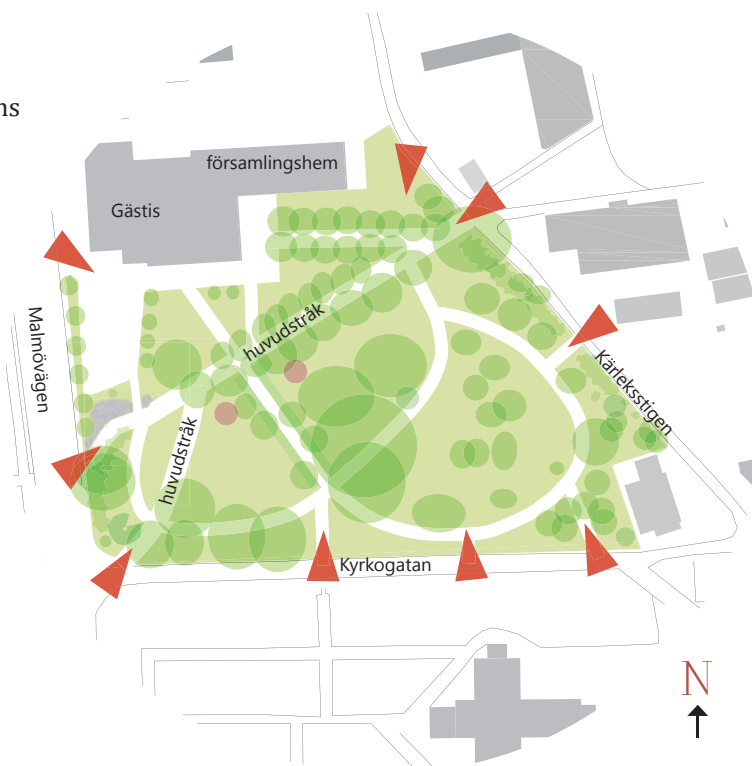
Landscape is not a collection of designed objects, but rather a continuous surface, ground or field, extending endlessly upward, downwards and sideways, riven through with process. To design is to knit - and sometimes unknot - the fabric of this field. (Dee 2011, s. 188)

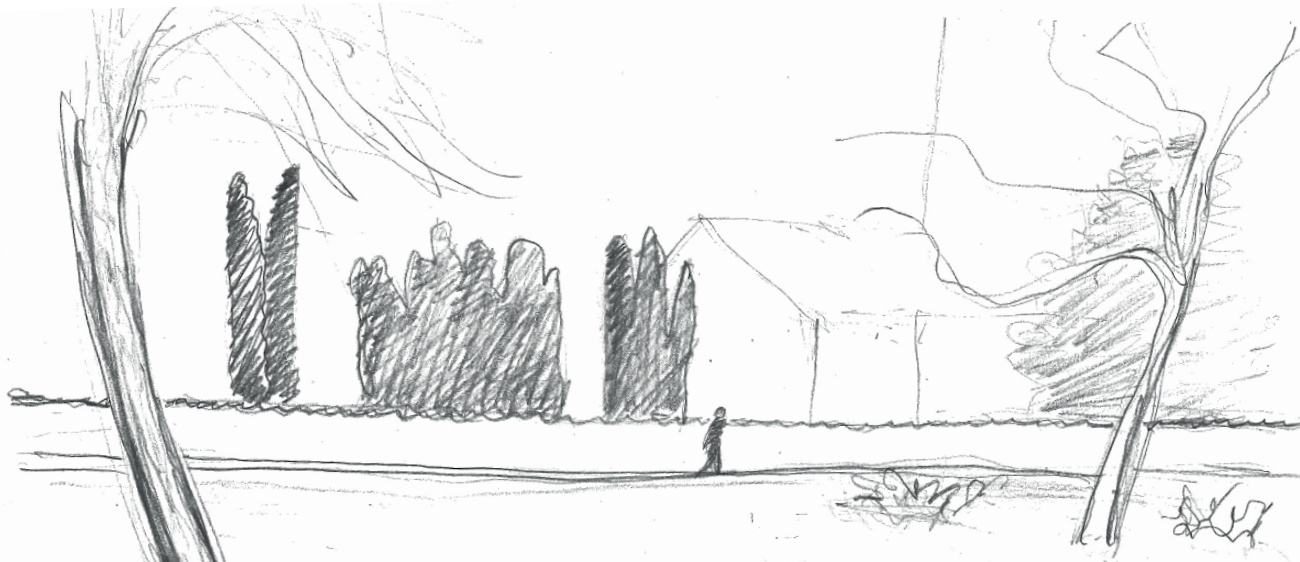
Jag läste kapitlet om *interplay* - samspel - först efter andra besöket i parken. *Interplay* är enligt Dee den allra viktigaste delen i gestaltning, individuella former måste integreras med varandra och sin omgivning.

Jag associerade genast till Gästisparken, och dess möten med omgivningen: gränser och entréer. Jag upplevde att flera av dessa möten inte fungerade riktigt, det var något med strukturen, *the fabric*, av park - omgivning som inte hängde ihop. Vad en gräns eller en entré ska göra kan förstås variera från plats till plats; ibland behöver de vara tydliga, ibland vagare. Utifrån de mål jag formulerat för parken, bland annat att den ska upplevas som ett rum i sin egen rätt, likt en trädgård, anser jag att tydliga gränser mellan parken och dess omgivning behövs. Samtidigt får den inte "vända ryggen till". Gränserna ska inte upplevas som barriärer, entréerna ska vara välkomnande.

De möten jag upplever fungerar bäst är i öster och nordöst. Här erbjuder vegetationen en fin övergång mellan park och omgivning, och entréerna är tydliga och välkomnande. Den mest problematiska entrén upplever jag finns i sydväst. De gränser som fungerar mindre bra är den västra och den södra, som jag upplever är alltför utestängande respektive alltför öppen. Nedan redovisas närmare för några av intrycken och tankarna från parkens gränser och entréer.

Figur 18.
Gästisparkens
entréer

Figur 19. Utblick från parken mot Kyrkogatan och kyrkogårdens mur. Å ena sidan är det en kvalitet att ha kontakt med kyrkan inifrån parken, å andra sidan vore det värdefullt att definiera parkrummet tydligare. Skiss 25 april.

Figur 20. Nära entrén i sydväst avgränsar av högvuxna hästkastanjer och hassel, en mjuk övergång mellan park och GC-väg.

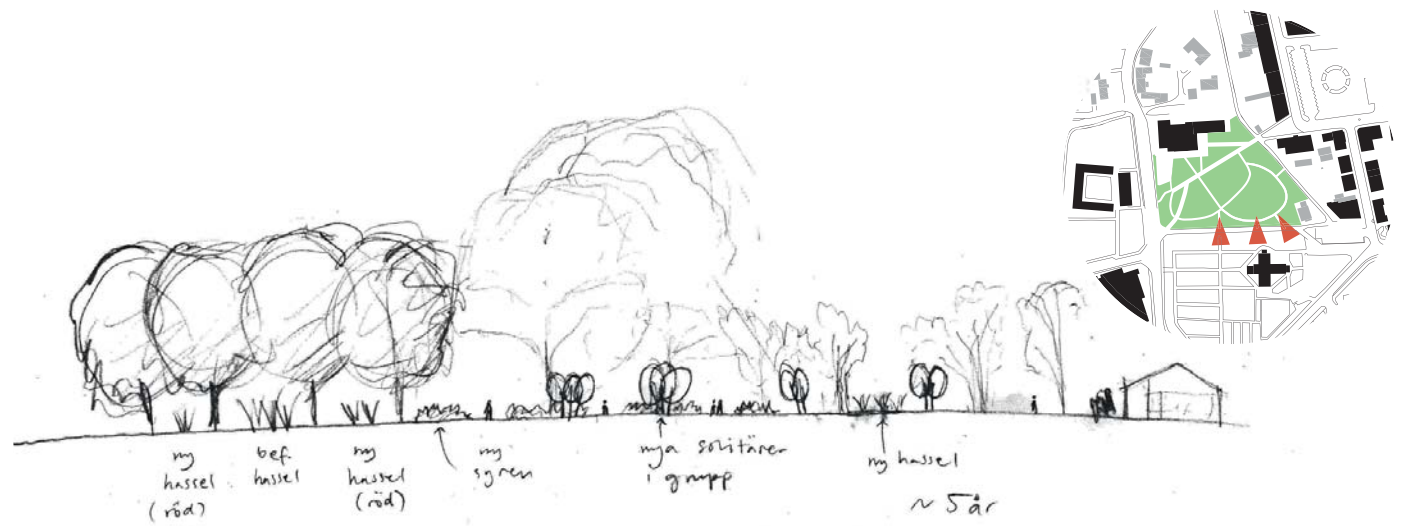

Figur 21. Öster om hästkastanjerna är gränsen mer odefinierad, parken "flyter ut".

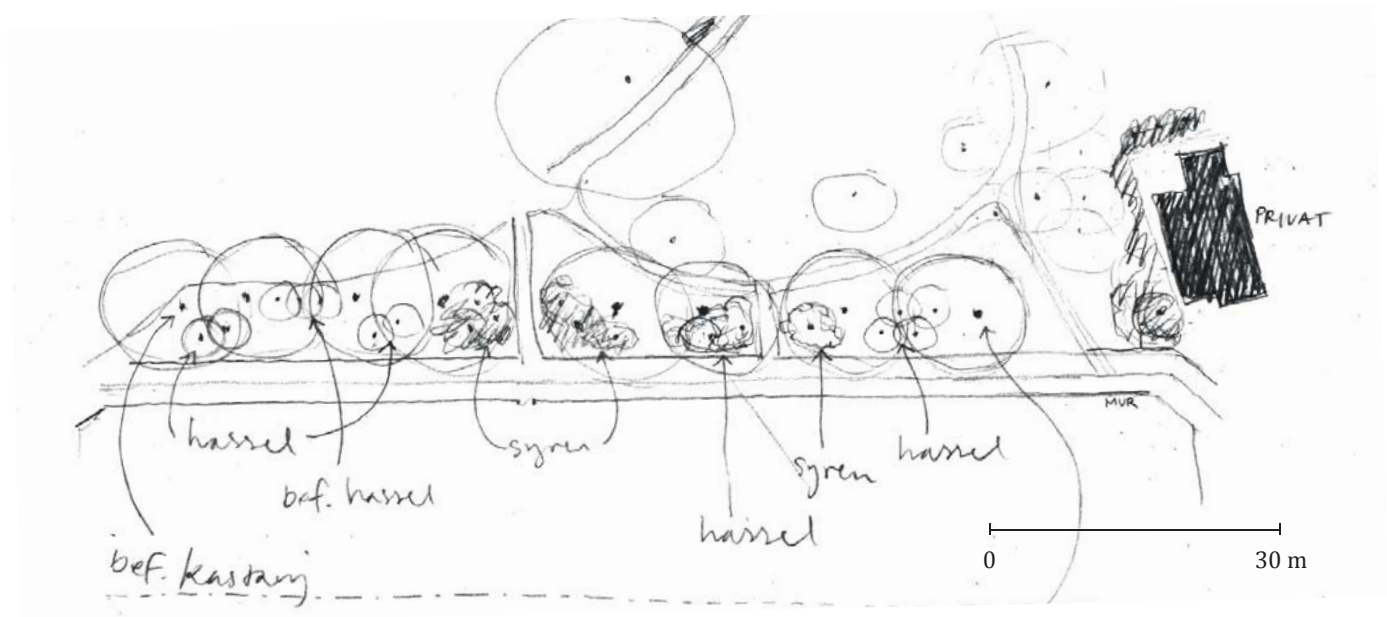
Utdrag ur dagbok efter första besöket 20 april:

Söder. Gräns mot Kyrkogatan. Tvetydig! Å ena sidan en befriande öppenhet in mot parken. Kyrkogatan ligger relativt högt i terrängen, man blickar ner i parken, har tillgång till den visuellt. Ett viktigt möte. Å andra sidan en känsla av otydlighet: cykelvägen ligger INTE inne i parken, det känns tydligt. Den ligger alldeles intill, i kanten. Men endast kantsten av granit skiljer dem åt, sedan börjar parken med gräsyta. En otydlig övergång. Karin upplever att de borde ha sparat delar av vegetationen som fanns här tidigare, främst en klippt häck. Parkrummet hade då en tydlig avgränsning mot kyrkan. Kanske stärkte det även upplevelsen av kyrkomuren, som hade en pendang i den klippta häcken?

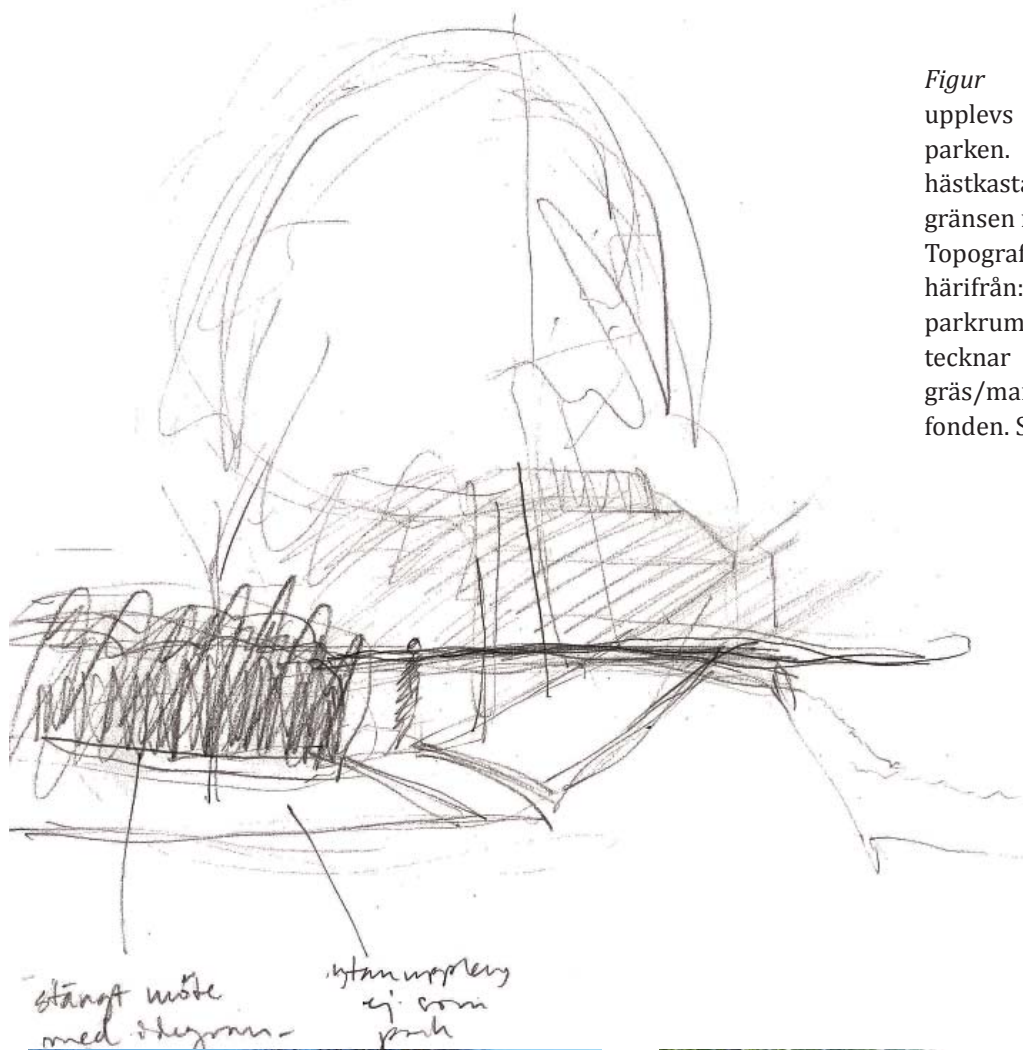
Efter andra besöket 25 april stärktes tanken om ett behov av tydligare gräns mellan park och GC-väg och kyrka. Nu "ramlar" besökaren in i parken från söder. De nya gångarna (de båda östra) har ingen större poäng då. Flera skisser gjordes som undersökte hur parken skulle kunna komma närmare GC-vägen, ta gräsremsan i anspråk. Även inifrån parken upplevdes ett behov av gräns mot söder, se figur 19.

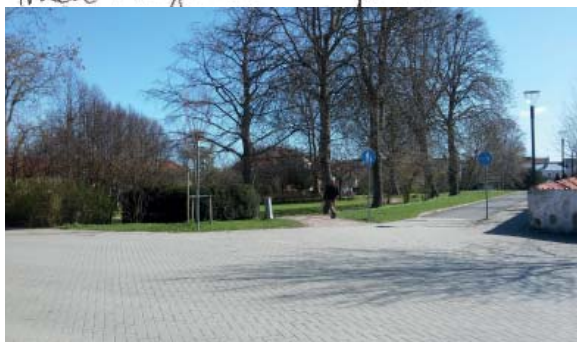
Figur 22. Sektion, gräns mot söder efter ca 5 år. Nya solitärträd har planterats i grupper, i linje med befintliga hästkastanjer. Hassel har tillkommit under hästkastanj, syren och hassel kring de nya solitärerna. På så vis accentueras entréerna i söder och övergången mellan park och GC-väg blir mjukare. Befintliga björkar skymtar bakom det nyplanterade. Skiss 16 maj.

Figur 23 och 24. Sektion och plan, efter ca 15 år. Solitärträden har vuxit till sig och gallrats ur, de bildar nu en trädrad tillsammans med hästkastanjerna. Hassel och syren är fortfarande mellanskikt, kan gallras för bättre genomsikt in i park. Björkarna inne i parken har eventuellt tagits ner. Skisser 16 maj.

Figur 25. Idegransbersån upplevs som en barriär mot parken. Mittemot: högvuxna hästkastanjer bildar rum i gränsen mellan park och cykelväg. Topografiska skillnader är tydliga härifrån: en lätt lutning inåt parkrummet. Horisontlinjen tecknar en tydlig gräns mellan gräs/markbeläggning och husen i fonden. Skiss 20 april.

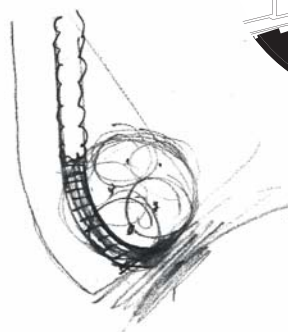
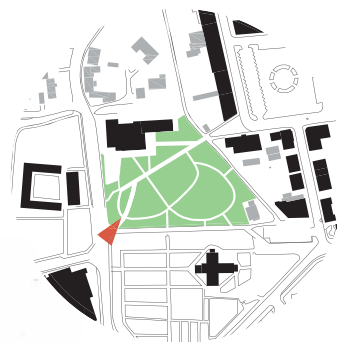
Figur 26. Entrén från sydväst. Marksten i betong bildar shared space.

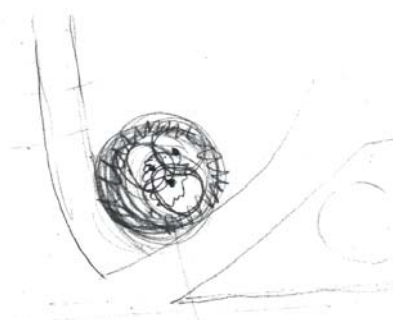
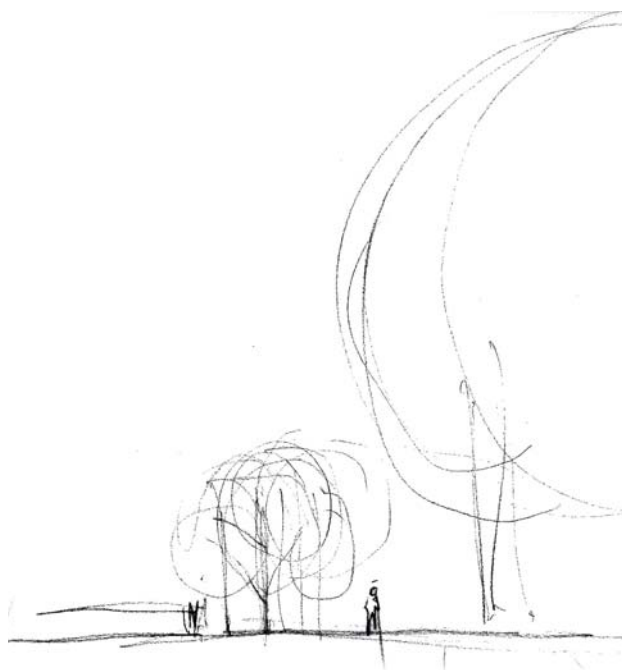
Figur 27. Entrén inifrån parken, idegransberså

Utdrag ur dagbok efter besök 1, 20 april:

Sydväst: I hörnet mellan Malmövägen och Kyrkogatan. Huvudentré från detta håll, leder in i huvudstråket. Odefinierad plats. Inte inbjudande. Tätt och relativt hög, mörk, idegransberså står en bit in i parken och skymmer sikten in. Elskåp el dyl. till vänster om entré. Risigt intryck av högvuxna buskar mot Malmövägen. Bra överblick mot parkens södra del längs Kyrkogatan, endast högvuxna träd står här, en bit in från nya cykelvägen. Stor kontrast med obalans som följd mellan detta öppna, ljusa intryck, och det risiga, slutna intrycket mot Malmövägen. (se figur x)

Figur 28 och 29. Prövar trädgrupp vid sydvästra entrén i sektion och plan. Skisser 19 maj.

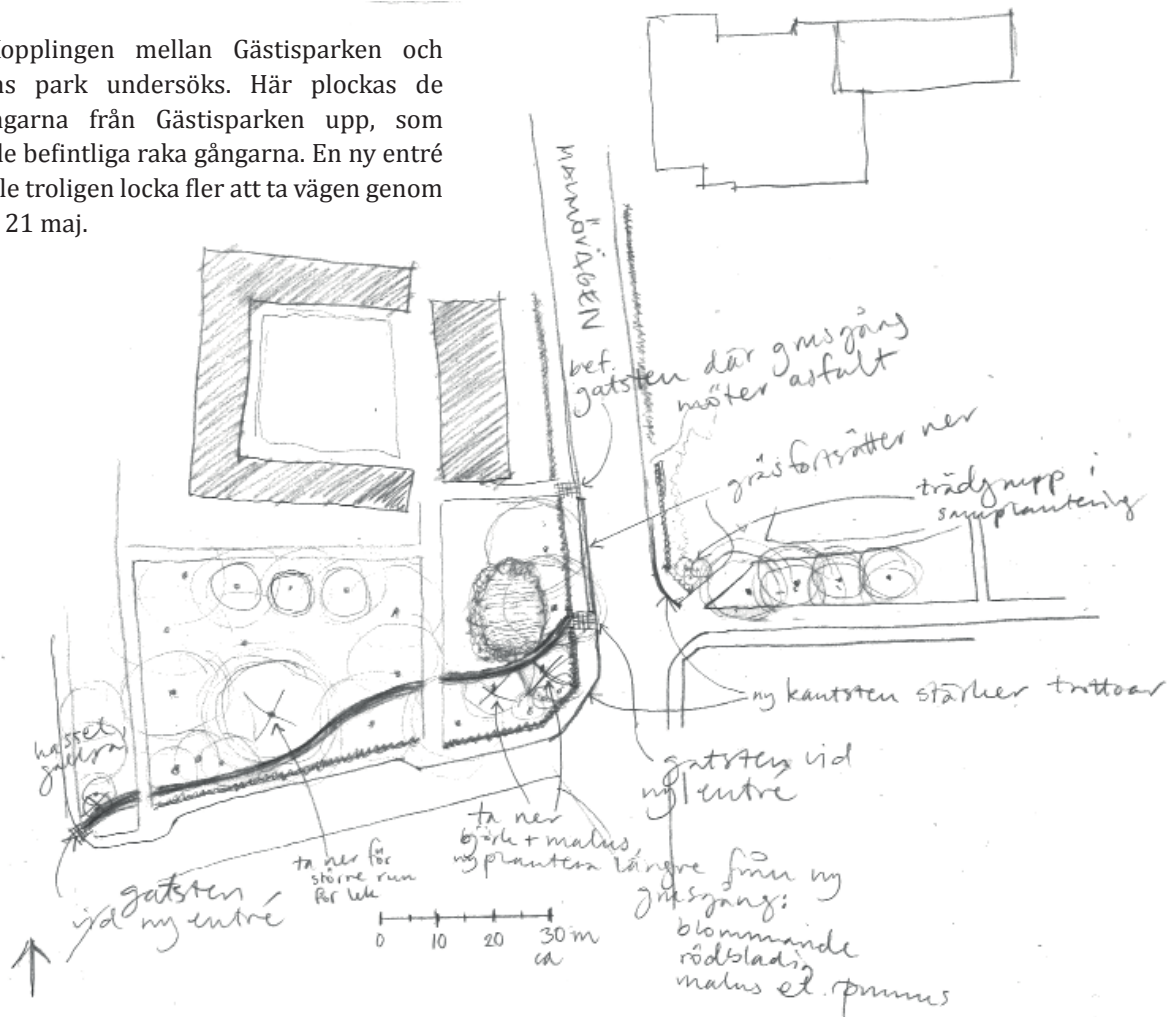
Figur 30 och 31. Prövar träd, buskar och lindhäck vid sydvästra entrén i sektion och plan. Skisser 19 maj.

Utdrag ur dagbok efter besök 2, 25 april:

Sydväst: Stärkt i tanken att idegransbersån ska bort. Skymmer sikten, obehaglig att vistas i, mörk. Något behöver ersätta den, kan komma närmare vägen, "gömma" elskåpet. Står inne i parken och söker en höjd på den vegetation som kan ersätta idegranen (se figur x). Ritar först på en berså, men Karin påpekade senare "Vem vill sitta där, så pass nära vägen, där folk går förbi?" Jag tror att väderstrecken talar emot en sittplats här, med vegetation i ryggen blir det inte mycket sol. Finns flera platser som är bättre lämpade för sittgrupp.

Figur 32. Kopplingen mellan Gästisparken och Lindesgårdens park undersöks. Här plockas de svängda gångarna från Gästisparken upp, som kontrast till de befintliga raka gångarna. En ny entré i sydväst skulle troligen locka fler att ta vägen genom parken. Skiss 21 maj.

Utdrag ur dagbok efter besök 2, 25 april:

Tänker vidare på kopplingen över Malmövägen, huvudstråket mot gymnasieskolan och kommunhuset. Betongplattorna är problematiska, oklart vem som har företräde. Är ju huvudstråket, så viktigt med tydlighet. Måste ta sig an detta också, tillsammans med entrén. Det måste hänga samman. KG håller med. Även möjligt att koppla in i parken söder om Lindesgården.

Efter besök 2 kände jag mig klar över att entrén i sydväst behöver gestaltas tillsammans med gatan utanför, och att även relationen till Lindesgårdens park är betydelsefull att arbeta med i samband med detta. KG har tidigare funderat på att göra en öppning i bokhäcken till Lindesgårdens park. En sådan skulle skapa en värdefull grön koppling i Vellinge, utmed det välanvända stråket mellan centrum och gymnasium/kommunhus. Det skulle även kräva en gångväg inne i Lindesgårdens park. På så vis kan man välja väg: den hårdgjorda trottoaren med Almgården som vägg på andra sidan, eller in i parkens rum med de höga träden och dammen som viktiga karaktärer.

Figur 33. Lindesgårdens park, dammen ansas till vänster.

Figur 34. Lindesgårdens park, sedd från Gästisparkens entré, Almgården till vänster.

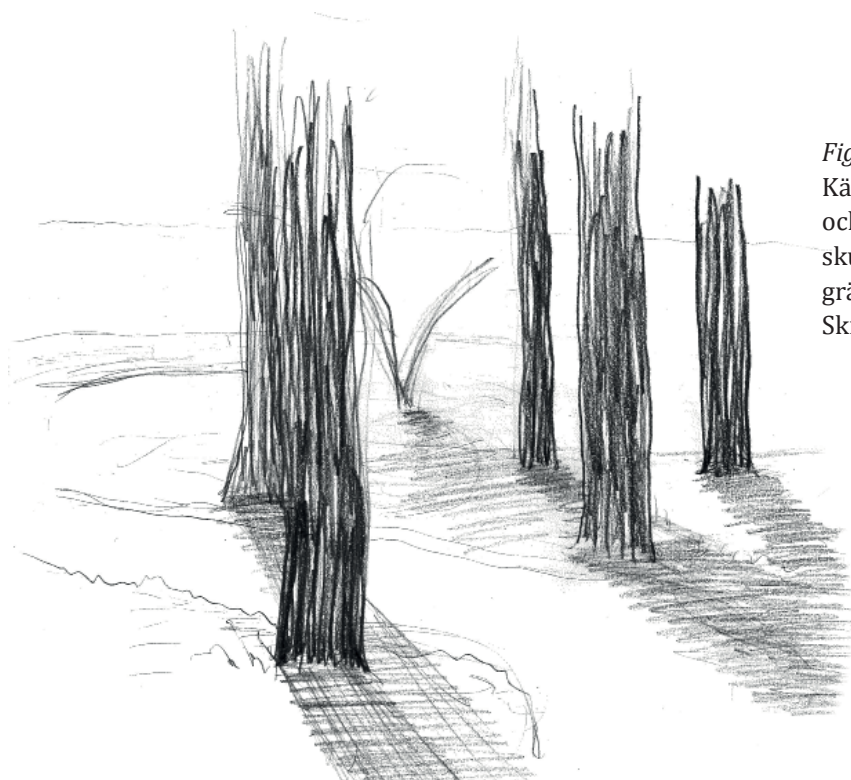

Perspektiv
mot Lindesgårdens
park, ny
öppning /
entré. grus
bef.
bokhäck

Figur 35. Perspektiv ny entré in till Lindesgårdens park. Öppna bokhäcken, gör grusad gång som smiter alldeles intill dammen. Skiss 21 maj.

Figur 36. Väster om Malmövägen: Gräset kan fortsätta ner, avsluta med gatsten likt bef. övergång. Öster om Malmövägen: Bokhäcken kan fortsätta ner mot entrén. Skiss 16 maj.

Figur 37. Mötet med parken från Kärleksstigen i norr. Kontraster och accenter: ljus möter mörker, skuggor spelar över vilande gräsmattor, träden strävar uppåt. Skiss 20 april.

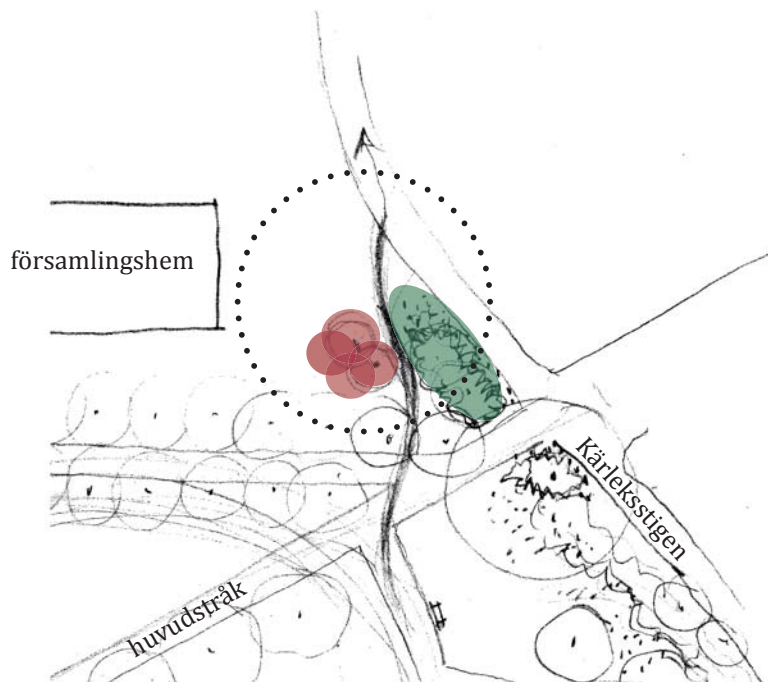
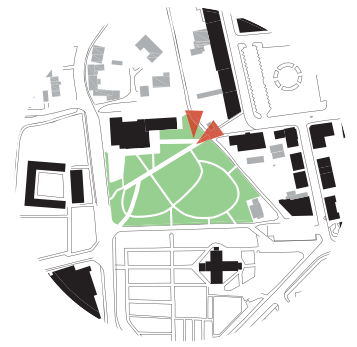
Utdrag ur dagbok efter första besöket 20 april:

Norr. En del smiter in från Kärleksstigen direkt i parken när de närmar sig från norr. Härifrån har man god inblick i parken, de höga lindstammarna är en spännande förgrund, och bakom höjer sig gräset upp mot kyrkan, skuggor av stammar mot solljusa gräsytor. En fin informell entré.

Nordöst. Huvudentré från detta håll. Den starkaste entrén, dels pga den nära kontakten med den spikraka och formstarka allén, dels pga. två höga murade grindstolpar med höga svarta smidesgrindar. God sikt in i parken, samtidigt som grindarna, som står på glänt, gör att mötet med parken får en dimension av överraskning. Accent: från mörker till ljus; parken är ljusare än Kärleksstigen. Alldeles innanför är det dock lite rörigt, med ett omotiverat nätstaket på höger sida och ett större, ganska risigt, spireabuskage på vänster sida.

Det första besöket visade också att det var en ganska splittrad miljö som mötte besökaren alldeles innanför grindstolparna (figur 42). Det konstaterades också att mötet med parken från norr var positivt, men att ytan alldeles öster om församlingshemmet var lite ingenmansland, odefinierat (prickat område figur 38). Var börjar och slutar parken?

Jag hade läst om accentuering i kapitlet *Abstraction* (Dee 2011, s. 129) före mitt första besök i parken. I boken används exemplet med gläntan i skogen, där gläntan avslöjar den omgivande skogens mörker genom att erbjuda dess ljusa motsats. En sådan accent möter besökaren som närmar sig Gästisparken från nordöst: de omgivande huskropparna och den relativt täta vegetationen som finns vid entrén möjliggör upplevelsen av parken innanför grindarna som något ljust och öppet, i synnerhet då solen skiner. Samma möte mellan kontraster upplevs från Kärleksstigen i norr, där höga lönnar och lindar bildar en mörk förgrund framför den ljusare öppnare parken där bakom (figur 36 och 37).

Figur 38. Tankar om ny smitväg in från norr, då stängslet tagits bort. Denna smitväg skulle koppla bättre till den svängda gången söder om huvudstråket. Ny träd-/buskgrupp (rött) kan tydliggöra smitvägen, tillsammans med en berikning av busk- och markskikt under befintliga lönnar (grönt). Prickat område visar det som idag upplevs som oklart territorium. Genom nyplanteringen av gruppen skulle ytan närmast församlingshemmet kunna upplevas som mer privat. Skiss 21 maj.

Figur 39. Parken från Kärleksstigen i norr, församlingshemmet till höger.

Figur 40. Vid nordöstra entrén, Kärleksstigen fortsätter mot norr.

Figur 41. Nordöstra entrén: accent mellan mörkret utanför och ljuset inne i parken.

Figur 42. Nordöstra entrén inifrån parken, stängsel till vänster om grindstolpar.

Figur 43. Östra entrén sedd från Kärleksstigen. Idéskiss 19 maj.

Figur 44. Östra entrén sedd från Kärleksstigen, ett fint möte med parken.

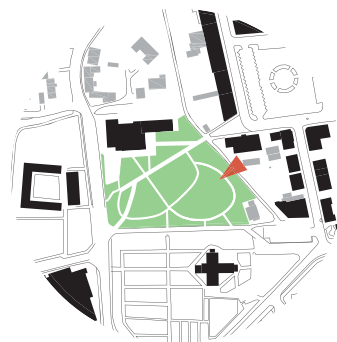
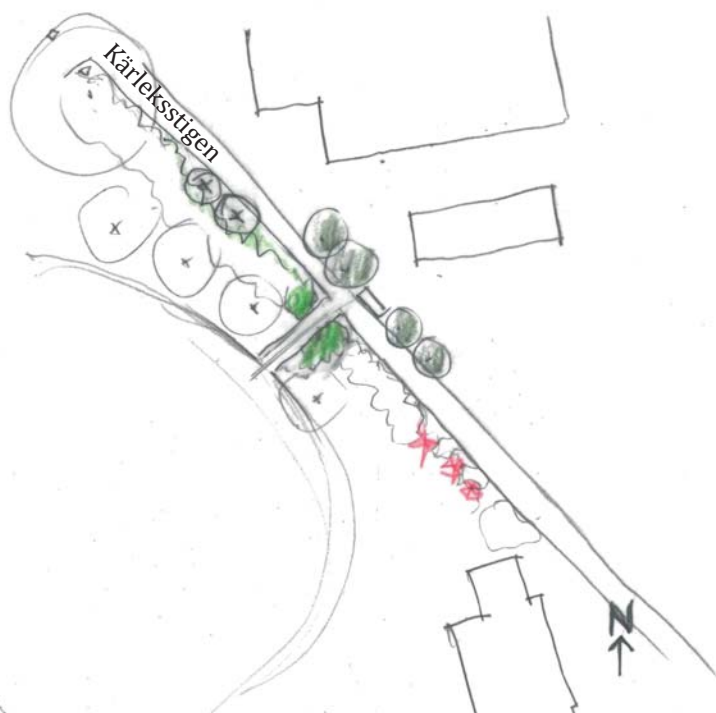

Figur 45. Kärleksstigen sedd från norr. De två gamla pilarna syns i mitten, bänken står mittemot den östra entrén.

Utdrag ur dagbok efter besök 1, 20 april:

Ny entré, öppning har tagits upp i vegetationsridån mot Kärleksstigen. Bänk placerad mittemot entré, ger god inblick i parken, fin vy in mot äppelträden. Välkomnande känsla.

Denna gräns verkar fylla sin funktion: att avgränsa parken från omgivningen utan att vända ryggen till. Öppningar i de höga buskagen erbjuder inblickar. Vårfloret drar blickarna till sig. Det går även att gå igenom buskplanteringen på ett par ställen, vilket påverkar rumsupplevelsen inne i parken. Det är ett relativt varierat växtmaterial: fläder, hassel, någon enstaka mindre idegran. Det finns spännande äldre inslag i form av en stenrad som avgränsar buskplanteringarna, samt två hamlade gamla pilar. Kärleksstigen liksom slingrar sig fram; här har tidigare gått en bäck (Stenhamre 2006, s. 12).

Figur 46. Funderingar om kompletterande planteringar i öster. Nya pilträd intill bänk, markera östra entrén, fylla igen hålen i buskplanteringen, t.ex. med *Cornus alba* 'Sibirica' (se även skisser i akvarell nedan). Skiss 19 maj.

Figur 47 och 48. Växtmaterial som kan utgöra färgaccenter i buskplanteringen, t.ex. med *Cornus alba* 'Sibirica'. På sommaren (vänster) spelar buskarna en mindre framträdande roll, på vintern (höger) sticker de ut med sin stamfärg. Då framträder även vintergröna träd tydligare. Skisser 16 maj.

Samspelet - *the interplay* - mellan parken och omgivningen i öster upplever jag, vilket nämndes inledningsvis, fungera väl. Här har parken en tydlig gräns i form av en buskplantering/vegetationsridå, som tillåter in- och utblickar i parken utan att parken "flyter ut" i Kärleksstigen. Den entré som öppnades häromåret gör stor skillnad för den välkomnande känsla som möter en i öster. Jag skulle vilja göra vissa kompletterande planteringar, för att fylla igen de hål som finns i buskplanteringen på ett par ställen, dock utan att helt ta bort möjligheten att skymta parken innanför. Att ta fram stenraden vore en fin koppling till parkens historia. Av samma anledning vill jag nyplantera ett par pilar längs med Kärleksstigen, som pendang till de två gamla pilarna som är de sista resterna av en lång pilrad som funnits tidigare.

Väster och nordväst

Figur 49. Tåta, höga buskar avgränsar parken mot väster. Smitvägen anas under de höga askarna. Till vänster syns bokhäcken som avgränsar parkeringsytan från Malmövägen.

Figur 50. Från nordväst. Topografin ger en god överblick över parken, kyrkan i fonden. Parkeringsytan är det första mötet.

Figur 51. Smitvägen in från Malmövägen följer det gamla stenpartiet. Gästis syns i fonden.

Utdrag ur dagbok efter besök 1, 20 april:

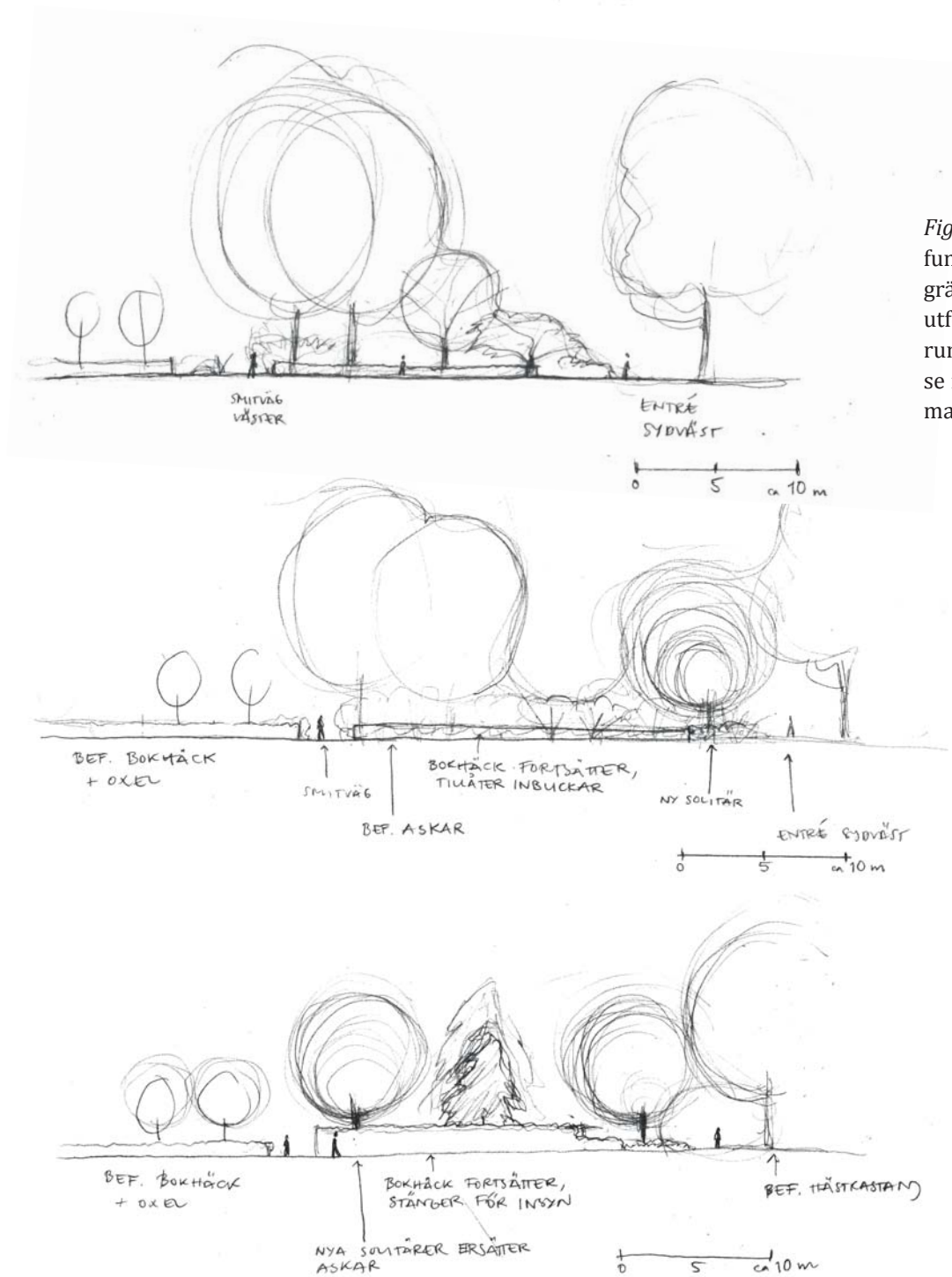
Smitväg i väster, från Malmövägen: Ett roligt inslag, löper alldeles längs med stenpartiet. Man snubblar liksom över entrén. Finns en gångvägsskylt. Ej direkt visuell kontakt med huvudstråket som leder mot nordöst, överraskning. Verkar användas ganska flitigt.

Nordväst: Tydlig entré saknas helt härifrån, får gå via gruset intill parkeringsytan. Osäker på hur mycket denna entré används. Främst för att komma till församlingshemmet, eller för att korsa rakt igenom parken och nå kyrkoplanen på andra sidan? Tidigare har det funnits ett plank med portal. En möjlighet att plocka upp? Dock tveksam med tanke på möjligheten att köra in med bil, till handikapparkering vid församlingshemmets entré. Istället lösa genom att erbjuda något i siktlinjen, i parken. Plantering?

Västra buskplanteringen ger ett mer risigt intryck än det östra. Det är mycket tätare, högre, och går inte att se igenom. Det upplevs mer som en barriär än en välkomnande övergång från gata till park. Kan östra gränsen vara en förebild här? Två högvuxna askar ger karaktär - men hur länge till, med tanke på askskottssjukan?

KG hade funderingar om att räta upp parkeringsytan, som lutar kraftigt ner mot öster och parken. Hon hade funderat på en stödmur. Denna tanke plockades upp som en god möjlighet att nyttja de topografiska skillnaderna i gestaltningen av parken. Inne i parken skulle stödmuren även kunna fungera som visuell brygga mellan det gamla stenpartiet alldeles söder om parkeringen och den stensockel på vilket gästgiveriets uteservering står. Samtidigt skulle den ge parken en skarp kontur i nordöst, något som vore önskvärt. Tanken på stödmuren bidrog till flera idéskisser, som visas under rubriken Rum, stråk & form.

Figur 52. En av flera funderingar kring västra gränsen, tillsammans med sydvästra entrén, som aldrig riktigt landade. Här fortsätter bokhäcken ner, befintliga buskar har tagits bort och ersatts med uppstammad syren som tillåter inblickar i parken. Skiss 16 maj.

Figur 53, 54 och 55. Fler funderingar om västra gränsen. Hur denna gräns utformas påverkar även rumsligheterna inne i parken, se figur 60 och 61. Skisser 16 maj.

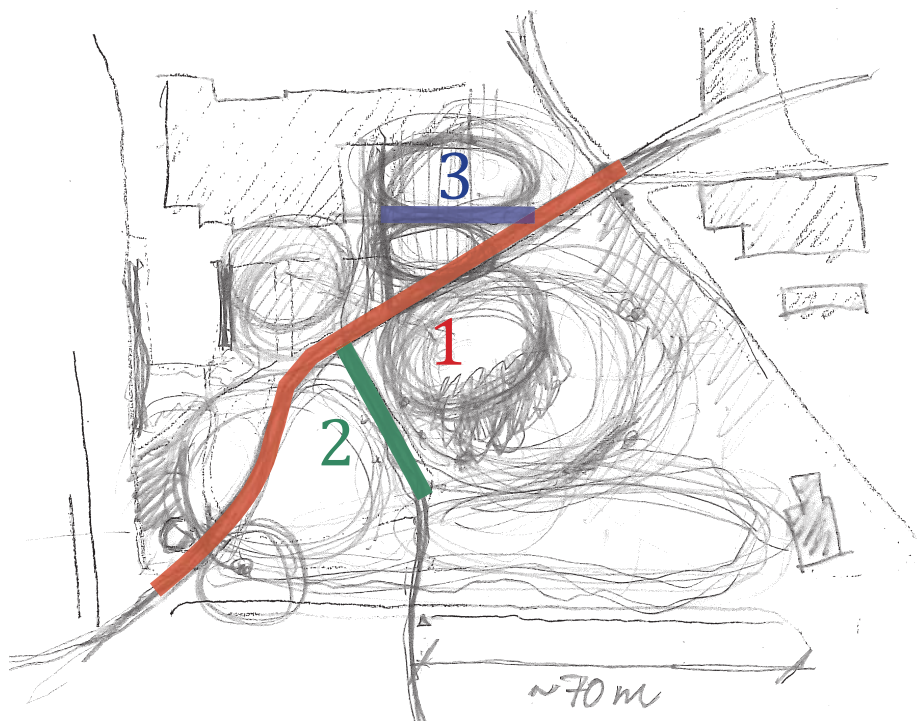
Rum, stråk & form

I advocate a form-based approach to design even though landscapes are systems in flux. This is because, without impetus towards form, one's good intentions are likely to remain just that. (Dee 2011, s. 8)

Vid genomgången av skisserna syntes ett intresse för mötena mellan stråken i parkens lågpunkt, framför Gästis. Tanken på ett större samlande parkrum återkom också i skisserna. Parken är idag uppdelad i flera rum, som inte har särskilt god kontakt med varandra. Det upplevdes som en brist. Jag landade i att dels skapa ett större samlande parkrum genom att skala bort element, och dels att låta detta parkrum koncentreras vid en självklar samlingspunkt. Skisserna på sidorna som följer försöker visa hur processen fortgick.

Under bearbetningen av skisserna blev det också tydligt för mig att det var ett sökande efter form jag höll på med. Vilken form skulle definiera parkrummet nära Gästis? Det har tidigare funnits en rundel framför byggnaden, var detta något att plocka upp? Jag gjorde några försök, men valde att gå vidare med en striktare form, som svarar mot byggnadernas raka linjer.

Gästisparken är en del i ett starkt stråk; detta är en del av dess *utility*. Att arbeta med parken på ett sätt som bibehåller stråkfunktionen blev därför viktigt. Jag valde tidigt att inte ifrågasätta de befintliga stråken, som fungerar väl. Huvudstråket, som kantas av lind och päron, skär rakt igenom parken och är ett starkt formgivande element.

Figur 56. Parken har många mindre rum, men inget större samlande rum. Huvudstråket (1) kantas av päron och lind och utgör ett starkt formgivande element. Detsamma gäller äppelträdsallén (2), som stärks ytterligare av hortensiaplanteringar. Dessa fungerar som en visuell och fysisk barriär i parken, trots att de inte är så höga. Lindallén (3) är idag inget välanvänt stråk, men en stark rumsbildare. Skiss 20 april.

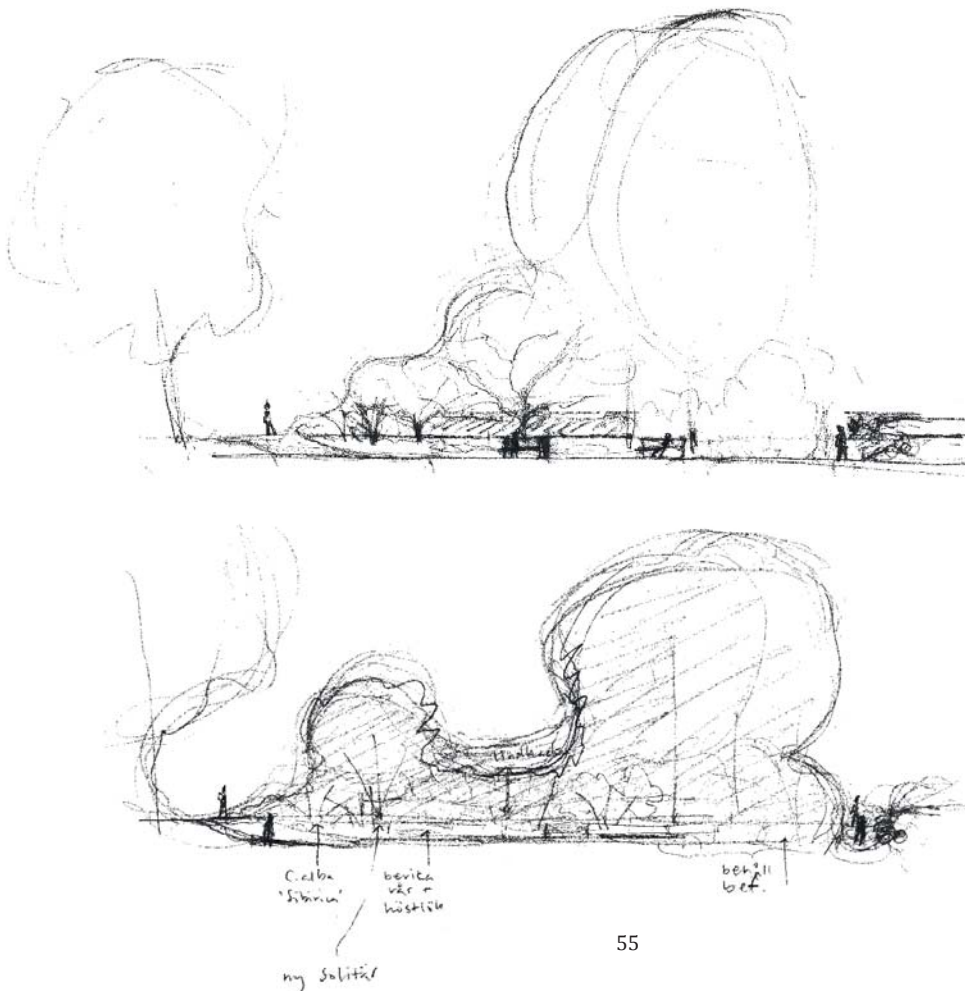
Figur 57. Allé av lind (nr 1 i figur 56). Parkens nordvästra entré i fonden.

Figur 58. Rumslighet framför församlingshemmet, norr om lindallén (nr 3 i figur 56).

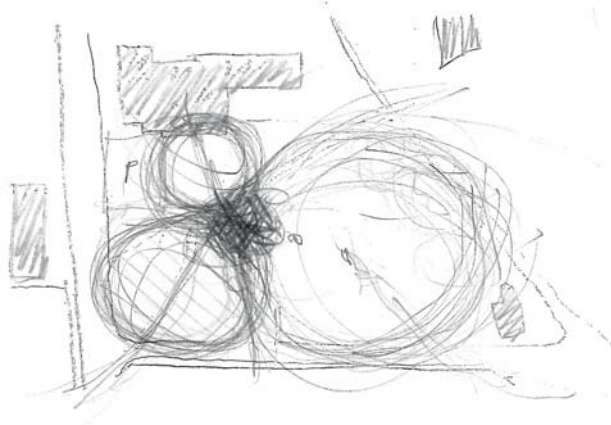

Figur 59. Äppellallé (nr 2 i figur 56) med hortensia i rader under, Gästis i fonden.

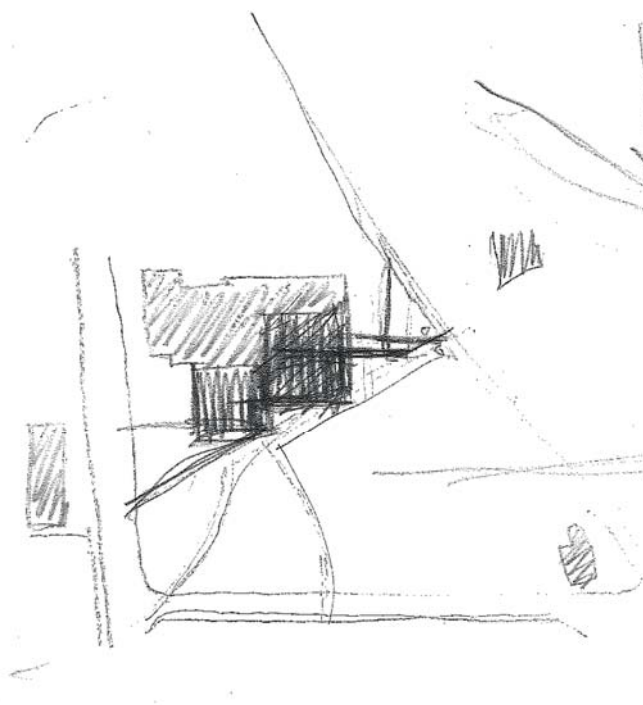

Figur 60 och 61. Sektioner som undersöker vad som händer inne i parken, beroende på hur den västra gränsen hanteras, se figur 53 och 54. Troligen omfattas den sydvästra entrén mer i det nedre alternativet, där den befintliga hästkastanjen fått en pendang i en ny solitär. Skisser 16 maj.

Figur 62. Identifiering av platsen i mitten, där stråken och rummen möts. Under besök 2 och det gemensamma skissandet återkom vi till detta. Skiss 20 april.

Figur 63. Behövs något strikt för att möta byggnaderna? Tankar om att förstärka spänningen, kontrasten, mellan de strikta linjerna i byggnader och alléer, och parkens i övrigt mer organiska formspråk. Skiss 21 april.

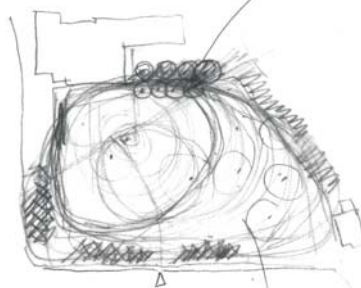
2/4

nytt samlande rum

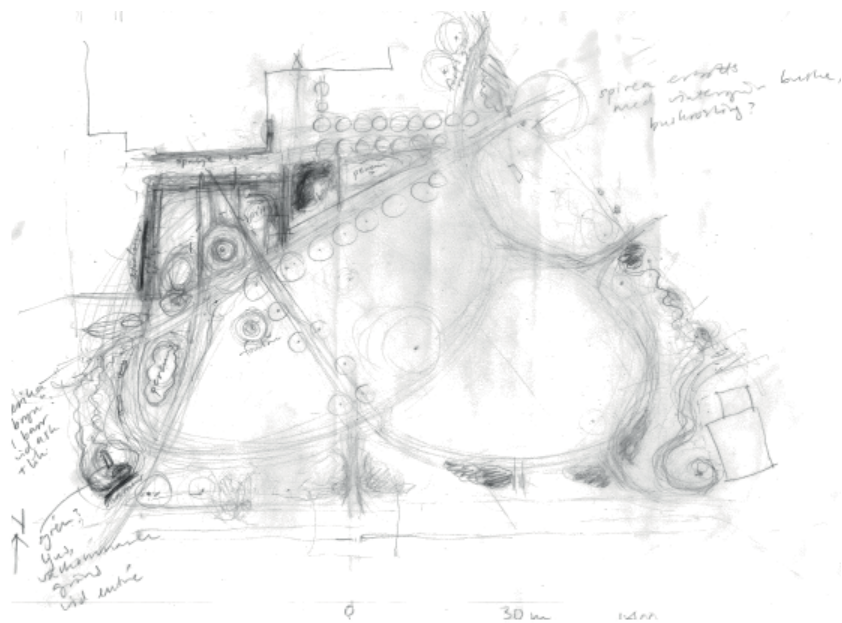
lindallé sparas
gräns mot
f. hemmet

Figur 64. Ett större samlande parkrum genom att ta bort hortensian under äppelträden och lindraden alldeles norr om huvudstråket? Stärka parkens gränser mot omgivningen genom kompletterande planteringar i söder? Skiss 21 april.

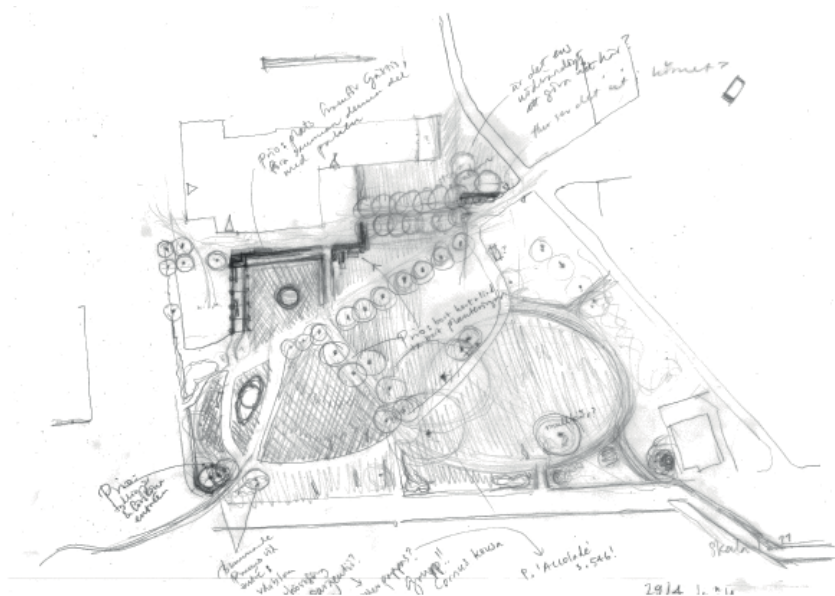
ett stort
parkrum:
vad försv?
ta ner
lindrad,
även
pär?
?

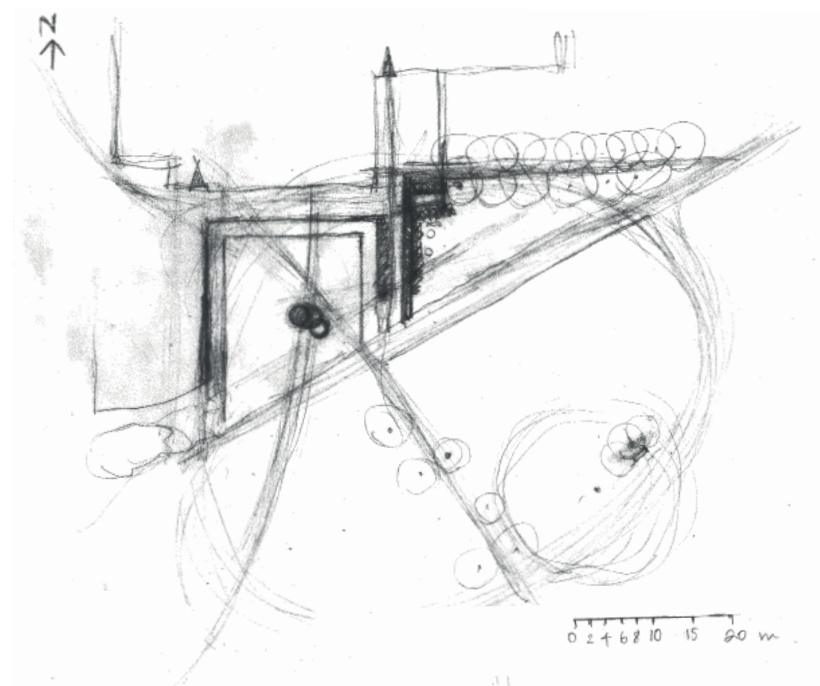
gradient som släpper ut
parkrummet i sydöst

Figur 65. Ett större parkrum, med koncentration vid gångvägarnas möte, söder om Gästis. Stödmur mellan park och parkering rätar upp rummet i nordväst. Den strikta fyrkanten speglar byggnaderna, en kontrast till parkens svängda gångar. Trappa fångar upp höjdskillnaden från grusytan framför Gästis. En fontän blir en samlande punkt, norr eller söder om huvudstråket. Lindraden mittemot päronen är borta, för att vidga parkrummet mot norr. Skiss 20 april, tillsammans med KG.

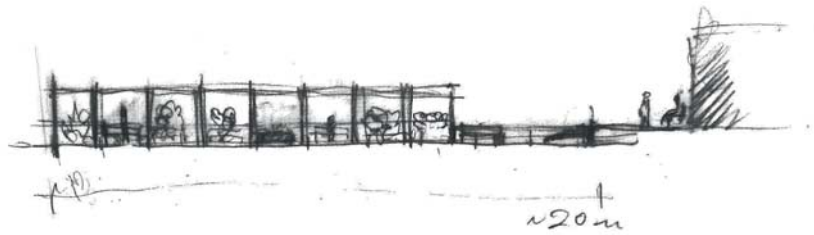

Figur 66. Prövar pergola intill stödmuren mot parkeringen i nordväst. En pergola skulle rama in parken åt detta håll, ett rumsbildande inslag med sittmöjligheter och klätterväxter framför Gästis. Skiss 29 april.

Figur 67. Platsen framför Gästis utan pergola. Grusgång ramar in gräsytan runt fontänen, som landat norr om huvudstråket. Öster om fontänen syns raka häckar som bildar mindre rum, en återkoppling till de bersåer som tidigare funnits i parken. Häckarna accentuerar även gången som leder mot församlingshemmet. Skiss 5 maj.

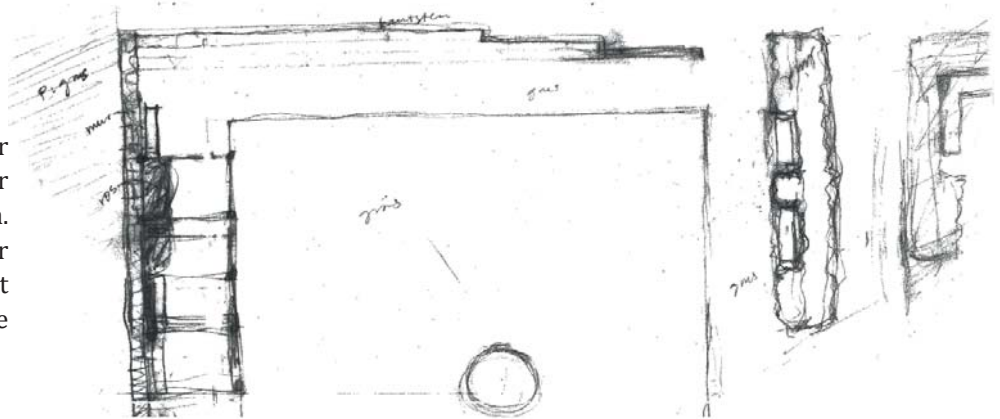
Figur 68. Sektion över tänkt plats söder om Gästis, mot väster. Undersöker rummet med pergola. Om platsen ska ha en pergola behövs ett "andrum" att landa i då man kommer ner för trappan, innan pergolan börjar. Skiss 5 maj.

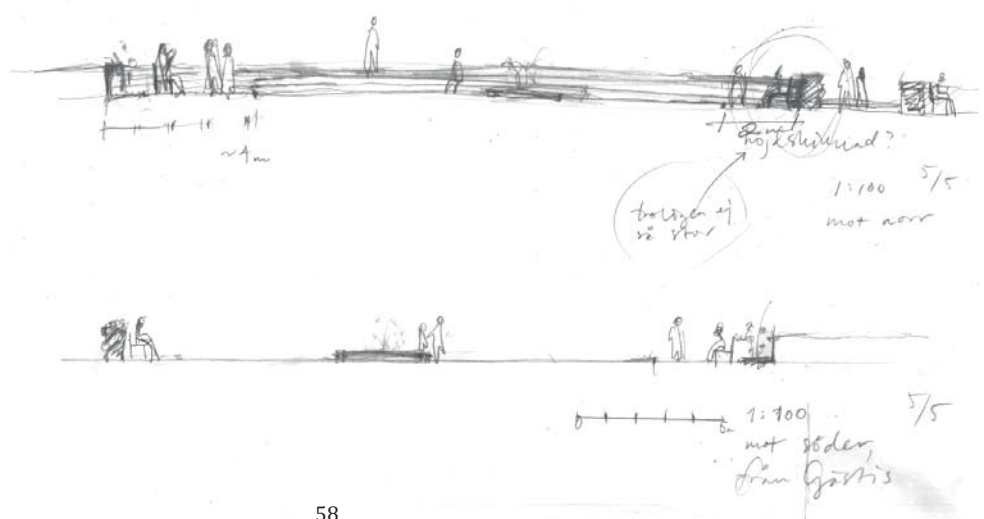
Figur 69. Sektion över platsen mot norr. Hur breda behöver gångarna vara för att en bänk ska kännas bekväm där folk rör sig? Hur stor ska fontän/vattenspel vara? Skiss 5 maj.

Figur 70. Plan över plats framför Gästis, med pergola, där bänkar och planteringar avlöser varandra. Osäkerhet kring höjdskillnad gör det svårt att bestämma hur mötet mellan trappa och grusgång kan se ut. Skiss 5 maj.

Figur 71 och 72. Sektioner mot norr respektive söder undersöker rummet utan pergola. Osäkerhet kring hur pass stor höjdskillnaden är från grusytan framför Gästis och huvudstråket. Krävs det ett eller flera trappsteg? Tidigare hade trappans placering prövats centrerad framför Gästis uteservering. Här följer trappan istället hela platsens längd, parallellt med uteserveringen. Kanske ger det mer stadga åt platsen? Skisser 5 maj.

Figur 73. Gästis uteservering bakom gräsytan. Kontakten mellan Gästis och parken är svag. Delen norr om huvudstråket upplevs inte som en del av parken, det blir ett slags ingenmansland eftersom inte heller Gästis tar ytan i anspråk. Här finns en god möjlighet att forma ett för parken samlande rum, alldeles intill huvudstråket och framför uteserveringen. Det skulle även ge parken en tydligare avgränsning mot nordväst, vilket tagits upp i avsnittet Gränser och entréer.

Figur 74. Huvudstråket närmast i bild, Gästis är till höger, parkeringen skymtar bakom den höga hästkastanjen i mitten.

Figur 75. Platsen framför Gästis, från nordväst. Uteserveringen till vänster i bild.

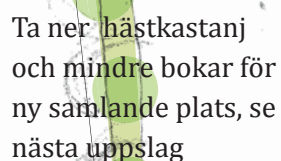
Figur 76. Ett tidigt sökande efter höjd vid den sydvästra entrén, sedd inifrån parken. Idegranen har tagits bort, någonting annat ska ersätta. Hur hög kan den nya vegetationen vara utan att upplevas som en barriär? Hur hög måste den vara för att möjliggöra en upplevelse av rum när man sitter på bänkarna? Se även figur 60 och 61. Skiss 25 april.

Sammanfattande ställningstaganden: att ta bort

Absence: skala bort

Utility: stärka parkens funktion
som socialt rum och som
rekreativ "finpark"

Interplay: tydliga, välkomnande
gränser och samspel mellan
parkens olika delar

Ta ner hästkastanj
och mindre bokar för
ny samlande plats, se
nästa uppslag

Ta ner lindrad mittemot päronrad
för ett större parkrum.

Ta bort perenn-
planteringar i
betong för ett större
parkrum.

Askar tas ner på sikt,
trolig askskottssjuka.
Låt stammarna stå kvar.

Ta bort idegransberså,
ersätt med t.ex. ny
trädgrupp och perenner,
se nästa uppslag

Ta bort hortensiabuskar under
äppelträden inom fem år, då
nyplanterade äppelträd hunnit
etablera sig, se nästa uppslag. Behåll
stenrad intill grusgången, så gräs i
gamla planteringsytor.

Utdrag ur dagbok efter besök 1, 20 april:

Parken har för många element, rörigt. Otydliga/ovälkomnande entréer. Parken skulle kunna erbjuda mycket mer variation i form av växtmaterial, i synnerhet saknas vintergrönt. Parken saknar en inramning i söder och nordväst, vilket gör att den "flyter" ut. Parkens olika delar hänger inte samman, framförallt lindraden (mittemot päronraden) och hortensior under äppelträden splittrar parken och minskar upplevelsen av den som en helhet. Den historiska kontexten är viktig för parkens identitet, parken skulle vinna på att detta tydliggjordes. Växtmaterial och möblering är ett sätt, men även befintliga stenpartier och stenrader kan lyftas fram.

Ta bort stängsel
innanför entré.

Ta ner körsbärsträd med
stamskada för att vidga
rummet. På sikt även ta ner
det andra körsbärsträdet,
då nyplanterat körsbär vuxit
upp, se nästa uppslag.

Ta ner thuja, ersätt
med rödbladigt
körsbär, se nästa
uppslag

Ta bort buske under
äppelträd

Rensa i markvegetation för att
synliggöra äldre stenrad

Figur 77. Sammanfattande ställningstaganden:
element att ta bort.

0 10 20 30 40 50 m

SKALA 1:500 (A3)

Sammanfattande ställningstaganden: att lägga till/modifiera

Absence: skala bort

Utility: stärka parkens funktion
som socialt rum och som
rekreativ "finpark"

Interplay: tydliga, välkomnande
gränser och samspel mellan
parkens olika delar

Ny, samlande plats i söderläge
med fontän återupptar
relationen mellan Gästis och
parken. Ger parken en tydligare
gräns i nordväst. Stentrappa
parallellt med uteserveringen.
Se även figur 65-72.

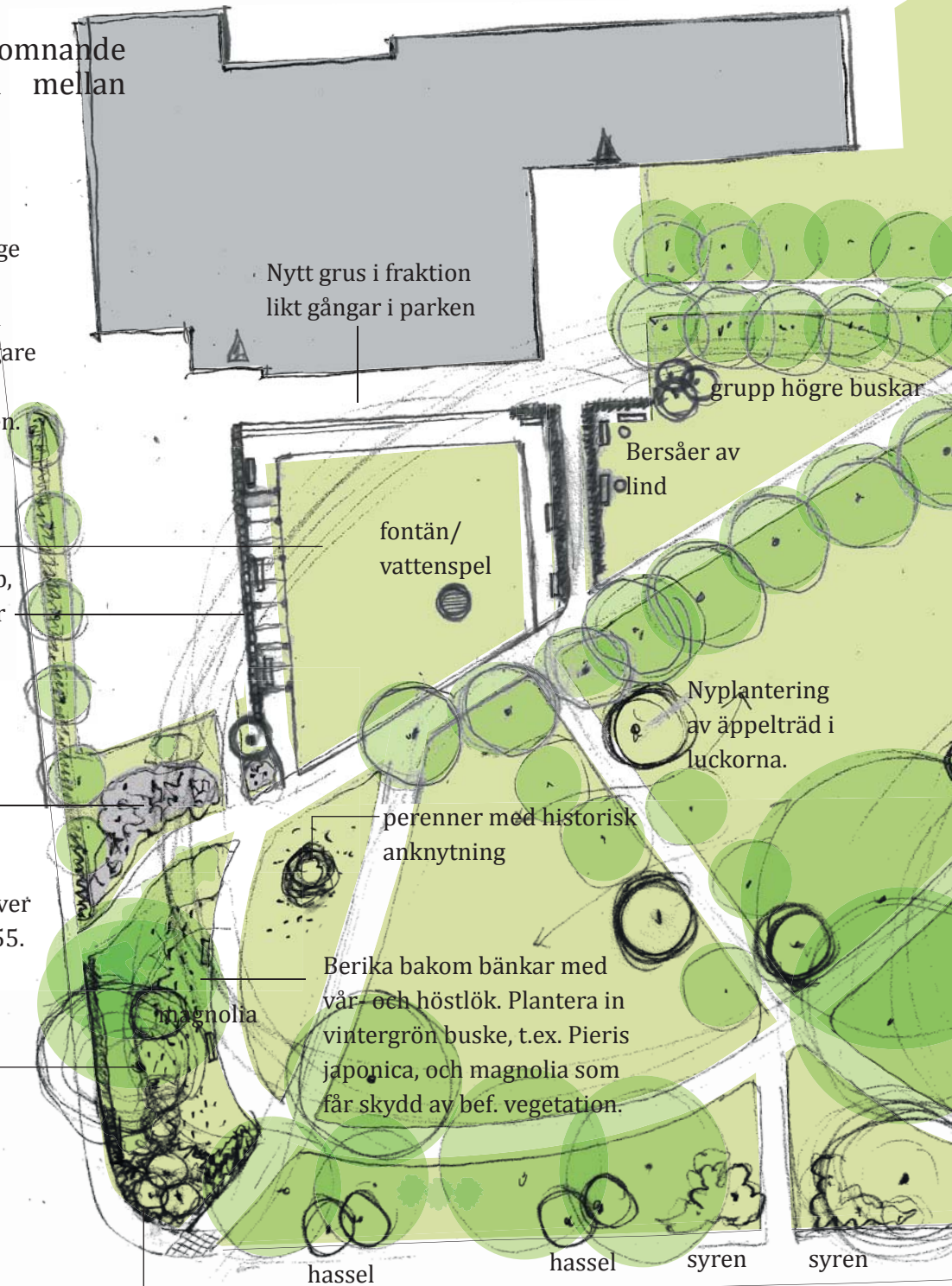
Parkering riktas upp,
fångas med stödmur
mot gräsyta

Berika stenparti med
perenner och lök

Ny solitär som på sikt tar över
efter ask. Se även figur 52-55.

Öppna i bokhäck,
gör grusgång genom
Lindesgårdens park. Se
figur 32, 35, 36.

Nyplantering ger dignitet
till entrén: trädgrupp med
stark karaktär i form av
habitus/höstfärg/blomning/
stamfärg, figur 28-29. Kan
även samplanteras med lägre
vintergrön buske och/eller
perenner, figur 30-31, 36.

Mjukare övergång mellan park och GC-väg genom
nyplantering av hassel, gärna rödblåg för färgvariation.
Se även figur 22-24.

Figur 78. Sammanfattande ställningstaganden: nya inslag.

DISKUSSION AVSLUTANDE & REFLEKTIONER

DISKUSSION & AVSLUTANDE REFLEKTIONER

Uppsatsen ställde inledningsvis två frågor, som jag ämnar försöka svara på i denna del:

- Hur kan Dees teorier om 'aesthetics of thrift' användas i landskapsarkitektens praktik?
- Kan dessa teorier bidra till kunskap om och förståelse för min egen gestaltungsprocess i Gästisparken, och på så sätt i högre grad medvetandegöra denna process?

Landskapsarkitektur och 'aesthetics of thrift'

Jag upplever fortfarande, efter närmare nio veckors läsande och funderande, begreppet 'aesthetics of thrift' som svårångat. Om landskap gestaltade utifrån filosofin om en sparsamhetens estetik kan sägas vara målet, så kan Dees strategier och principer ses som olika vägar att nå dit (figur 9). Uppsatsen har försökt att ringa in begreppet genom att presentera några av dessa vägar, med särskilt fokus på *Economy of means*, *Soft*, *rock-hard and evergreen time*, *Elemental register*, *Absence*, *Abstraction*, *Interplay* och *Modesty and ingenuity of art*. Det är principer och strategier som framförallt har behandlat olika sätt att ta sig an form, form i relation till tid, mötet mellan former och material samt vikten av en god materialkunskap. Genomgående är också ett fokus på ödmjukhet inför det som redan finns, och att använda detta på ett sinnrikt sätt. Jag gjorde ett försök att samla begreppen i en modell (figur 9). Även om jag inte tycker att jag hann ända fram med denna så var själva arbetet med den till viss hjälp med förståelsen för 'aesthetics of thrift' och vari denna kan sägas bestå av.

Två nyckelord som jag lyfter i modellen är *utility* och *thrift*. *Utility* handlar om att gestalta miljöer som svarar mot verkliga behov och intressen hos de som brukar miljöerna, som till exempel sociala eller ekologiska behov. *Utility* skulle kunna översättas med funktion, eller användbarhet, men det fångar inte riktigt hela ordet då det blir alltför instrumentellt. Det finns nämligen också en dimension i *utility* som handlar om estetik, om *art*, om den estetiska upplevelsen av platser. Dee ser *art* som en gestaltungspraktik som låter det estetiska omdömet spela en central roll i landskapsarkitekturen. *Art* innebär även det faktiska gestaltade landskapet, som formats för att erbjuda "significant aesthetic experience" (Dee 2011, s. 4).

Denna estetiska dimension är något vi sällan talar om under utbildningen, till skillnad från sociala behov och ekologisk hållbarhet. För mig som blivande landskapsarkitekt har det därför varit viktigt – och svårt – att konfronteras med detta i såväl teori som praktik under uppsatsarbetet.

För landskapsarkitekten, rent praktiskt, kan en större medvetenhet om den estetiska upplevelsen av platser, och hur vi kan påverka denna upplevelse, spela roll för vilka ställningstaganden som görs i gestaltningen. Frågan om estetik, om *art*, påminner oss förhoppningsvis om att ställa frågor utöver de som handlar om sociala funktioner och ekologisk hållbarhet: Hur kan vi aktivera fler sinnen än synen? Hur kan vi låta materialen arbeta tillsammans med, och inte emot, tiden? Hur förhåller sig den plats vi gestaltar till den större strukturen?

Att praktisera 'aesthetics of thrift' innebär att landskapsarkitekten tar ansvar för att förstå och tillgodose en plats verkliga *utility*, genom att gestalta, ge form, på ett sätt som svarar an på denna *utility*. Detta görs genom *thrift*, det vill säga ett sparsamt och varsamt förhållningssätt till formval och materialanvändning. Både *utility* och *thrift* kräver god materialkunskap och ett medvetet användande av form, ett kunnande som växer med erfarenhet. På så vis kan landskapsarkitektur praktiseras som ett hantverk, ett formbaserat sådant. Att likt Dee betrakta formelementen som landskapsarkitektens råmaterial öppnar upp för en större medvetenhet om materialitet, och hur vi kan arbeta med vatten, vegetation, strukturer, jord och topografi. Att vara medveten om de befintliga formelementen på en plats kan öka möjligheten att se potentialen i det som redan finns, och att modifiera detta på ett lyhört sätt.

Figur 79. Undersökande av rumsligheter genom användandet av vegetation vid en entré i söder. Vegetationens utformning påverkar mötet mellan parken och Kyrkogatan, men även upplevelsen av rum alldeles vid entrén och inte minst inne i parken. Skiss 16 maj.

Gestaltningprocessen i parken

Vilken är parkens *utility*? Vilka funktioner ska den fylla? I början av processen formulerade jag ett mål för parken, utifrån de önskemål Vellinge kommun uttryckte.

Gästisparken ska fungera som en välkomnande och innehållsrik stadspark för alla. Den ska upplevas som ett rum i sin egen rätt, likt en trädgård. Parken ska både erbjuda möjlighet att koppla av i ett lugnt grönt rum och möjlighet att se på människor. Vidare ska det i parken finnas ett variationsrikt växtmaterial, bland annat med växter som tidigare funnits här, och som erbjuder värden året runt. Parken ska även fortsättningsvis fungera som det välanvända stråk det är. I parken ska det finnas en självklar samlingspunkt och en stark rumslig relation till gästgiveriet.

Vilka funktioner parken ska ha avgör dess uttryck. Under gestaltningprocessen funderade jag mycket på vilka former jag kunde arbeta med för att ge idéerna en gestalt. Jag frågade mig också hur jag kunde förhålla mig ödmjuk till det som redan finns i parken, till dess fysiska och historiska kontext, och hur jag kunde praktisera ett sparsamt förhållningssätt i mina gestaltningsidéer, i såväl form som materialanvändning – *thrift*.

Kortfattat kom gestaltningprocessen att handla om:

- Ett samlat parkrum genom *absence*,
- Parkens *utility* som mötesplats och rekreativ "finpark",
- *Interplay* i gränserna.

Under gestaltningprocessen försökte jag sätta mina tankar och idéer i relation till 'aesthetics of thrift'. Jag tycker att det hjälpte mig att bättre förstå dels vad jag gjorde, men också varför. Det hjälpte mig att fatta beslut. Ett exempel är strategin *Absence*, hur frånvaro av något bidrar till att synliggöra något annat, i det här fallet ett större parkrum och en relation mellan gästgiveri och park. Allén av lind och päron ger rumslighet och stöd åt det starka huvudstråket, men delar samtidigt parken i två delar. Söder om allén upplevs parken som park, norr om allén blir grönytan mer av ett ingenmansland som ingen riktigt tar i anspråk. Kontakten mellan Gästis och parken har historiskt varit viktig eftersom parken under lång tid var en trädgård som hörde till gästgiveriet. Genom att ta ner lindarna – göra frånvarande – kan denna relation återupptas då ett större parkrum öppnas upp. Detta parkrum kan ges ett centrum mellan huvudstråk och gästgiveriets uteservering. Den

sociala nyttan med ett större samlande parkrum motiverar att ta ner lindarna, anser jag. Även lindarnas skick spelade en roll för det beslutet: från att under lång tid ha hamlats har kronorna sedan släppts att växa fritt. Men eftersom de varit hamlade kan träden aldrig utveckla en riktigt bra kronstabilitet (samtal med LS 2016-04-20). Även om lindarna troligen kan stå kvar länge kommer de alltid att vara lite mer utsatta på grund av den sämre kronstabiliteten. Därmed kändes det lättare att föreslå att ta ner dem.

I strategin *Absence* varnar Dee för "design [...] as a process of addition" (Dee 2011, s. 169). Jag upplever att detta är fallet i Gästisparken, med dess många olika element som splittrar parken. En park måste förstås inte vara helt överblickbar på så vis att alla dess delar kan ses på en gång - det är snarare inte önskvärt då det lätt kan upplevas som en miljö fattig på överraskningar. Men i Gästisparken är det snarare en fråga om att saker har lagts till och ändrats utan att det funnits en övergripande idé om vad parken ska vara. Det är så jag läser de båda runda planteringarna i betong, stängslet i nordöst, hortensian under äppelträden och platsen alldeles söder om Gästis, med nyplanterade bokar som med tiden kommer att avskärma byggnaden från parken ännu mer.

Att saker läggs till med tiden är i sig inte en dålig sak; en plats måste förändras över tid, tillägg som görs blir årsringar som kan berätta om platsens historia. Ändå tar jag ställning för att skala bort element och på så vis möjliggöra ett större samlande parkrum, som koncentreras intill mötena mellan de viktiga stråken. Förhoppningsvis stärks då parkens sociala funktion, och kanske även kulturella, då det blir möjligt att ha mindre evenemang som konserter i parken.

Dee namnger formelementet *vegetation* som ett av landskapsarkitektens råmaterial (ibid s. 25). I gestaltningsprocessen har jag funderat mycket över vad växter gör, bland annat för att skapa rum och upplevelser. Som diskuterats ovan så har en del vegetation tagits bort för att åstadkomma rum, annat har lagts till av samma anledning (se figur 77 och 78). Jag har försökt att göra växtval utifrån att kunna möta parkens *utility* som innehållsrik, rekreativ "finpark", men också utifrån *thrift*, på så vis att växtmaterialet ska kunna må bra och utvecklas på platsen. Där har även tidsdimensionen spelat en roll i mina funderingar: hur växterna och parken kan utvecklas över tid. En verklig djupdykning i växtmaterial har dock inte rymts inom ramen för uppsatsen.

Det mest utmanande i gestaltningsprocessen i parken var att få mötet mellan park och omgivning att fungera. Jag upplevde flera problem med dessa möten, som jag i uppsatsen valt att kalla för gränser och entréer. Dee pekar ut *interplay* – att integrera individuella former med varandra och sin omgivning – som något av det viktigaste men också svåraste landskapsarkitekten gör (Dee 2011, s. 188ff). Vad en gräns eller en entré ska göra kan förstås variera från plats till plats; ibland behöver

de vara tydligt definierade, ibland vagare eller transparenta. I Gästisparken hade jag formulerat ett mål som bland annat handlade om att parken ska upplevas som ett rum i sin egen rätt, lite likt den trädgård den en gång var. Att kunna dra sig undan i ett lugnare rum är en viktig kvalitet för människor, att möta "natur" en kort stund mitt i den kulturellt betingade vardagen – det Dee talar om i principen *Elemental register* (Dee 2011, s. 56ff). Min slutsats blev därför att tydliga gränser mellan parken och dess omgivning behövs, vilket idag saknas i söder och i nordväst.

I den södra gränsen föreslås en hel del nyplantering av solitärer och buskage (se figur 22-24 samt 79). En anledning är, som tidigare nämnts, att få en tydligare gräns och samtidigt mjukare övergång mellan parken och GC-vägen. En annan anledning är att arbeta med kontraster mellan ljus och mörker, vilket Dee diskuterar i strategin *Abstraction*. Hon exemplifierar användandet av kontraster och motsatspar med gläntan: hur frånvaron av träd lyfter fram den mörka skogen omkring, och hur denna i sin tur accentuerar ljuset i gläntan (Dee 2011, s. 129f). Detta spel mellan ljus och mörker upplevs idag vid framförallt den nordöstra entrén, där besökaren rör sig från det ena till det andra då hen passerar de höga murade grindstolparna: ljus i park, mörker i skuggan av den avgränsande vegetationen. En sådan kontrasteffekt skulle berika även den södra gränsen.

Gestaltningprocessen och teorin

Det har varit mycket lärorikt och roligt att arbeta med denna uppsats. Men inte enkelt. Begreppen som diskuteras är svåra; det finns inga korta och koncisa svar som beskriver vad estetik är, vad det betyder för människor, och för den praktiserande landskapsarkitekten. Hade jag haft mer tid hade jag velat fördjupa mig både i teorin och i den tillämpande delen. Det hade varit intressant att få fortsätta gestaltningprocessen i Gästisparken, jobba igenom skisserna hela vägen till ett färdigt förslag. Det hade också varit bra att utmana de idéer och tankar om parken som dök upp tidigt i processen. Det har jag inte gjort, dels på grund av tidsbrist; jag har prioriterat att "gräva där jag står" för att komma vidare i uppsatsen, men också på grund av brist på erfarenhet. Det var svårt att ifrågasätta en idé som bitit sig fast, att pröva något annat, att tänka 'What if?'.

Flera av Dees tankegångar om till exempel möten mellan material, och att använda rätt växtmaterial på rätt plats, hade jag stött på förut, på ett eller annat sätt under utbildningen. Men då mer fragmentariskt, under handledning eller på föreläsning. Nu fick jag möta dem på en gång, koncentrerat under några veckor och i relation till andras tankar om landskapsarkitektur och gestaltning, vilket var betydelsefullt. Man kan säga att Dees bok har medvetandegjort en rad saker i parken, som jag tror att det tagit mig mer tid att se annars. På så vis har teorin i högsta grad berikat

praktiken, men det har även skett åt motsatt håll: genom att pröva mig fram med pennan har jag kunnat förstå mer konkret vad Dee och Moore har menat med till exempel estetisk upplevelse genom sinnen, och vad manipuleringen av material och form kan göra för denna upplevelse. På samma sätt har Birgerstams bok om skissandet fungerat som ett slags samtalspartner under gestaltningsprocessen: boken har hjälpt mig vidare i skissarbetet, medan mitt egna skissande har fått mig att bättre greppa vad som menas med bland annat vikten av att pendla mellan det rationella, analytiska och det intuitiva, estetiska.

The ability to shuttle between the conception of specific parts, and their sum as a wider fabric: 'interplay' is the integration of functional site planning, with the craft of joining at detail. (Dee 2011, s. 189)

Det integrerande mellan detaljer och platsens funktionella helhet som Dee tar upp ovan berördes ofta under projekteringskursen som gavs under hösten 2015. Då tittade vi mycket på hur olika material kunde samspela utifrån vilka egenskaper de hade: färg, mönster, textur. En medvetenhet om materials egenskaper hänger tätt samman med den estetiska upplevelsen av platser, och materialkunskap är även en nyckelfaktor för både *utility* och *thrift*, vilket Dee ofta återkommer till. Att lägga vikt vid materialitet innebär en detaljomsorg som påverkar upplevelsen av en plats. Jag har försökt att ha detta med mig i gestaltningsprocessen, inte på så vis att jag velat lösa allt helt ner på detaljnivå, utan mer som en medvetenhet om att de "små" valen får stora effekter. I gestaltningsprocessen har ambitionen varit att tänka inte bara på synintryck, utan även på doft, känsel och hörsel. Att lyssna och känna på vattnet i en fontän. Att uppleva tidig, eller doftrik, blomning. Att erbjudas sittplats på en solvarm stenyta.

För mig har Dees bok, men även Birgerstams och Moores, bidragit till min egen förståelse för hur jag kan närma mig en plats jag ska gestalta. Vad jag behöver titta på, vilka frågor jag behöver ställa och hur jag kan resonera. Det var med lite andra ögon jag såg parken, jämfört med hur jag tidigare upplevt platser inom ramen för utbildningen eller sommarpraktiker. Jag upplevde att jag lättare kunde ta till mig det jag såg, systematisera det för mig själv i skiss och ord. Jag upplevde vidare att jag var mer medveten om den estetiska dimensionen; vad jag erfor med mina sinnen. Några exempel är alléernas repetitiva, enande effekt, topografins förmåga att skapa rum och hur de många enskilda komponenterna i parken skapade ett ganska rörigt rum.

Det var givande att arbeta parallellt med skisser, dagbok och teori, och se hur de olika delarna påverkade varandra. Att det var form jag letade efter när jag skissade igen och igen på platsen

framför Gästis slog mig inte förrän efter flera vändor med pennan, efter att jag – ännu en gång – hade läst om form hos Dee och Moore.

Särskilt betydelsefullt har det varit att få tillgång till en vokabulär kring gestaltning, något jag har saknat. Jag tänker på Moores ord om människan som en språklig varelse, och språket som det filter genom vilket vi upplever allt vi går igenom: "Language binds us, separates us, it quite literally defines us." (Moore 2010, s. 31). Det är svårt att förstå vad man gör, och kan göra, när man inte kan klä det i ord. Att genom teorin, framförallt Catherine Dees texter, möta begrepp som *abstraction*, *absence* och *interplay* har hjälpt mig att reflektera över olika sätt att arbeta med form (repetition i en tråddrad, kontraster mellan färger eller ljus och mörker), och möten mellan olika former och material. Dessa tankar har också hjälpt mig i den faktiska gestaltningsprocessen, då jag tydligare har kunnat finna argument för olika ställningstaganden – jag har bättre kunnat förstå vilka åtgärder som skulle kunna avhjälpa ett problem (brist på samlande rum, avsaknad av tydlig gräns mellan park och omgivning). På så vis kan Dees bok sägas erbjuda ett slags metod, ett antal nycklar som kan användas i arbetet med gestaltning.

I ett vidare arbete hade det, som nämnts tidigare, varit intressant att fortsätta gestaltningsprocessen fram till ett färdigt förslag, inklusive växtlista. Men jag skulle gärna velat fördjupa mig ytterligare även i den teoretiska delen, dels genom att läsa mer om vad andra skrivit om till exempel estetik, och dels att mer metodiskt använda Dees bok i min gestaltningsprocess. Som uppsatsen utvecklade sig så blev boken nu främst ett verktyg för reflektion i efterhand. Något jag också skulle vilja arbeta vidare med är undersökandet av form, och vad form gör för den estetiska upplevelsen och användandet av platser. Ett sätt att utforska det kunde vara genom skissövningar i landskap där olika formelement spelar olika mycket roll. Spelar form roll i alla skalor? Även övningar i abstrakt form vore något att utveckla i ett vidare arbete med att förstå den gestaltande delen av landskapsarkitektens profession.

KÄLLOR

Tryckta källor

Birgenstam, Pirjo (2000). *Skapande handling: om idéernas födelse*. Lund: Studentlitteratur

Bergene, Lena (2009). *Skissen och skissandet - landskapsarkitektens arbetsverktyg*. Tillgänglig på <http://stud.epsilon.slu.se/849/> [2016-03-22] Masteruppsats, Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet

Dee, Catherine (2010). 'Form, Utility, and the Aesthetics of Thrift in Design Education'. *Landscape Journal*. January 2010, Vol. 29 (1), s. 21-35 [Peer Reviewed Journal]. Tillgänglig på <http://lj.uwpress.org/content/29/1/21.full.pdf+html> [2016-03-30]

Dee, Catherine (2011). *To design landscape: art, nature and utility*. London: Routledge

Moore, Kathryn (2009). *Overlooking the visual: demystifying the art of design*. New York, NY: Routledge

Olin, Laurie (1988). 'Form, Meaning and Expression in Landscape Architecture'. *Landscape Journal*. Vol. 7 (2), s. 149-168 [Peer Reviewed Journal].

Sennett, Richard (2008). *The Craftsman*. New Haven: Yale University Press

Sjöman, Henrik & Slagstedt, Johan (red.) (2015). *Träd i urbana landskap*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Stålhamre, Jenny (2006). *En historisk undersökning av Gästisparken*. Vellinge kommun

Wingren, Carola (2009). *En landskapsarkitekts konstnärliga praktik: kunskapsutveckling via en självbiografisk studie*. Diss. Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet

Otryckta källor

Gullberg, Karin. Samtal 2016-04-20 och 2016-04-25

Sundgren, Lisa. Mejl 2016-04-18

Elektroniska källor

Ginsborg, Hannah, "Kant's Aesthetics and Teleology", The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2014 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/fall2014/entries/kant-aesthetics/>>. Under rubric 3.1 The Notion of Purposiveness. [2016-04-04]

Bilder

Figur 2. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Miroir_d%27eau,_Bordeaux,_July_2014_\(06\).JPG](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Miroir_d%27eau,_Bordeaux,_July_2014_(06).JPG) [2016-05-20]